

**Working Papers in Political Science
Politikatudományi műhelytanulmányok**

2016/2

Mihályffy Zsuzsanna – Nábelek Fruzsina

**A liberális politikai közösség kommunikációja
1990-1997**

Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015

workshop

2016. október 18.

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Politikatudományi Intézet

Bevezetés¹

Az alábbiakban a liberális protoközösség politikai kommunikációját tekintjük át a kutatásunkban első korszakként meghatározott időszakban, vagyis 1990 tavaszától 1997 őszéig. A liberális közösségbe azokat a szereplőket soroltuk, akiket hálózat-elemzési módszerekkel a magyar politikai közösség egészen belül elkülönülő csoportosulásként azonosítottunk.

A liberális közösséget ebben a korszakban elsősorban két nagyobb párt (SZDSZ, Fidesz) határozta meg, de rajtuk kívül még számos személy, kisebb vagy nagyobb szervezet és médium tartozott ide. A korszak végére jelentős átrendeződés történt a közösségben, olyannyira, hogy a Fidesz meg is szűnt magát liberálisként minősíteni, és kivált a közösségből.

Az, amit a magyar politikai életben *a liberálisokon* érteni szokás, tulajdonképpen máig megmaradt, de 1994-et követően az SZDSZ-re és holdudvarára, támogatóira szűkült, úgy is mondhatjuk, hogy a liberális metafora megőrződött az SZDSZ körül hajdan fennállt politikai közösség szemiotikai erőforrásának. A tanulmányban azt tekintjük át, hogy milyen szemiotikai erőforrásokkal, hogyan konstituálódott a liberális közösség, milyen aktorok vettek részt e folyamatban, milyen mozgások voltak a közösségben, és hogyan változott a liberális közösség a magyar politikai közösség egészében.

AKTOROK

A liberális közösségbe az SZDSZ-en és a Fideszen kívül további pártok – így a Vállalkozók Pártja és az Agrárszövetség – számos személy, további intézmény és médium tartozott. Legfontosabb közös vonásuk az volt, hogy a politikai paletta liberális pólusán, vagy ahhoz közel helyezték el magukat, és politikailag kifejezetten a *liberálisnak* vallották magukat – nem például *szabadelvűnek*, vagy jelzős liberálisnak, mint az MDF *nemzeti liberálisai* vagy *konzervatív-liberálisnak*, mint Elek István. A nagyszámú szereplő közül most csak azokat vesszük sorra, akik hozzájárultak a liberális közösség konstrukciójához, akiket a közösség szemiotikai erőforrásának tekintünk. Az aktorokat *intézményes kapcsolódások* (például párttagság), *említések* (valakire rendszeresen a közösség tagjaként hivatkoznak, vagy a közösség rendszeresen és pozitívan említi) és *együttmutatkozás* (gyakran jelenik meg a közösség tagjaival együtt) kapcsolhatják egy közösséghez, a továbbiakban ezeket vesszük tehát sorra.

Fidesz

Az SZDSZ-t és a Fideszt azon túl, hogy liberálisként határozták meg magukat, a *múlttól való teljes elhatárolódás szándéka* is megkülönböztette a többi párttól. Igaz, a két párt erre merőben más utat választott.

¹ A kutatást az OTKA támogatja (112323) és az MTA TK Politikatudományi Intézetében készült. A szerzők ezúton mondanak köszönetet Horváth Tamarának, Tamás Viktóriának, Evanic Ritának, Kertész Dávidnak és Horváth Dávid Dánielnek az adatgyűjtésben való közreműködésükért.

Az előző rendszerrel való teljes szakítás a Fidesz identitáskonstrukciójának kardinális eleme volt, és két fő pilléren nyugodott. Az *ideológiai* pillért a *kommunizmustól* való kategorikus *elhatárolódás* adta, ez például Orbán Viktornak a Nagy Imre újratemetésén elmondott beszédéből is világosan kiderült. Már az alapító nyilatkozatban is megfogalmazták, hogy a Fidesz kifejezetten a KISZ-szel szemben, annak alternatívájaként jött létre.² A Fidesz vezetősége kezdetben ambivalens volt abban a kérdésben, hogy meddig tartson a szervezet politikai szerepvállalása, de a *mozgalom kontra párt* kérdés viszonylag gyorsan eldőlt, '89 őszén a párttá alakulás és a választáson való indulás mellett döntöttek. A Fidesz magát, mint *radikális, liberális és alternatív* szervezetet határozta meg, amely „megalkuvás nélkül követeli a pártállami rendszer lebontását, [...] és kendőzetlenül képviseli demokratikus álláspontját”.³

A másik pillér egy generációs kritérium volt: a *fiatalság*. Hogy ez komoly jelentőséggel bírt a Fidesz identitáskonstrukciójában, arra nemcsak a párt névválasztásából következtethetünk, hanem például abból is, hogy a tagság feltételeként megállapított 35 éves felső korhatárt csak 1993-ban törölték el. A fiatalságnak, amellet, hogy az SZDSZ-től is megkülönböztette Fideszt, egyfajta szimbolikus jelentősége volt, a *tisztaság, politikai ártatlanság* metaforájaként szolgált. A Fideszes politikusokról már csak fiatalságuk okán is könnyű volt elhinni, hogy semmilyen módon nem kapcsolódtak az előző rendszerhez, és ezt kifejezetten hangsúlyozták is a fideszes politikusok, például Áder János a '90-es választási eredmények kihirdetése után adott sajtótájékoztatót is azzal kezdte, hogy „a Fideszé a legfiatalabb frakció”. A kommunizmus minden szinten – ideológiai, személyi és intézményi szinten – történő elutasítását jól illusztrálta a Fidesz emlékezetes „Tessék választani!” plakátja.⁴

A politikai ártatlanság illúzióját először az úgynevezett székház-botrány tépázta meg komolyabban. A botrány, melyről a Magyar Hírlap és a Népszabadság írt először, 1993 május végén pattant ki. Orbán Viktor az ügyben kezdetben azzal védekezett, hogy minden szabályosan történt az eladással kapcsolatban,⁵ később egy ügy fogalmazott, hogy nem csináltak mást, mint amit a többi párt is.⁶ Az ügyből fakadó presztízvesztés azonban alaposan megtépázta mind Orbán Viktor, mind a Fidesz népszerűségét, a Fideszről elterjedt a korrupt, MDF-fel összejátszó párt imázsa.

'92 tavaszán a közvélemény kutatások alapján a Fidesz volt a legnépszerűbb párt. Valószínűleg ennek köszönhetően a párt elkezdte kommunikálni *felkészülését a kormányzati munkára*. Ehhez szervezeti átalakításokat hajtott végre a Fideszben (pl. eltörölték a 35 éves felső korhatárt), és szakpolitikai programokat hirdettek (gazdasági, ifjúsági, agrár, honvédelmi), illetve a Fidesz kabinetrendszerét úgy alakították ki, hogy az megfelelt a kormányzati struktúrának.

Az első kormányzati ciklus végéhez közeledve fontos kérdéssé vált az *SZDSZ-szel kötendő megállapodás*. A Fidesz, készülve a '94-es választásokra, szeretne volna szoro-

² A Fidesz alapító nyilatkozata. <http://fidesz.hu/index.php?Cikk=91>, elérés ideje: 2008. február 15. Az alapítók teljes névsorát lásd <http://fidesz-orbanviktorgportal.hu/gindex.php?pg=23872635>. Elérés ideje 2016. március 25.

³ Bozóki András: Mi a Fidesz és mi nem? In. *Tiszta lappal*, 211-214. o.

⁴ A plakáton Brezsnyev és Honecker, illetve egy fiatal pár csókja látható.

⁵ MTI 1993.06.19. „Szárszói találkozó (1. rész)

⁶ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszédok, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 92-93. oldal

sabdra fűzni az együttműködést az SZDSZ-szel, illetve a választási küzdelmekben minimálisra csökkenteni a rivalizálást. A székház-ügy kapcsán voltak olyan vélekedések, hogy a Fidesz közelebb került az MDF-hez, egyrészt valószínűleg ezt a képet szerették volna ellensúlyozni, illetve a presztízs veszteséget csökkenteni. Másrészt az SZDSZ balratolódásáról, a szocialistákkal való esetleges együttműködésükről is többször beszélt Orbán a szabaddemokraták kapcsán, tehát némileg ambivalens volt a hozzájuk fűződő kapcsolat.

Liberalizmus. A Fidesz tehát liberális pártként határozta meg magát, és a magyar pártok közül elsőként kérte felvételét a nemzetközi liberális közösségbe: a *Liberális Internacionáléba*. '92-ben meghatározó volt a *csatlakozás* előkészítése, majd megvalósulása (szeptember 5-én). A tagság egészen 2000-ig, tehát a vizsgált korszakban végig fenn állt.

Orbán Viktor egyik fontos diskurzusa a *liberalizmussal* foglalkozott. 1991-ben a Liberalizmus és kollektív jogok című konferencián úgy fogalmazott, hogy bár elsőre nehezen egyeztethető össze a liberalizmus a kollektív jogokkal, de kisebbségi ügyben „egy közép-európai liberális pártnak nem a liberalizmus ideológiai tételeinek átültetésére kell törekednie. (...) inkább arra, (...) hogy milyen gyakorlati politika szolgálja az adott körülmények között a leginkább az egyén szabadságát.”⁷

'92 szeptemberében egy lapinterjúban úgy vélekedett Orbán, hogy 1994-ben mód van arra, hogy tisztán liberális kormánya legyen Magyarországnak (Fidesz, SZDSZ).¹⁶ A párt IV. Kongresszusán, 1992-ben, a küldöttek elsőpró többséggel szavazták meg, hogy a Fidesz kérje felvételét teljes jogú tagként a Liberális Internacionáléba. Októberben a budapesti Corvin moziban rendezett Fidesz-*nagygyűlésen* Orbán Viktor kijelentette: az ország sorsát csak egy polgári középerőkből álló kormány tudja megnyugtatóan kézbe venni.

1993 áprilisában a Fidesz V. (debreceni) Kongresszusán Orbán Viktor már úgy nyilatkozott, hogy „a liberális politikának szükségszerűen nemzeti elkötelezettségűnek kell lennie.”¹⁷

1994 első két hónapjában Orbán Viktor megnyilatkozásainak többsége a formálódó liberális választási koalícióhoz kapcsolódott, melyet február 22-én írt alá a négy résztvevő párt vezetője.¹⁹

A '94-es választások során azonban a két párt útja szétágazott, az SZDSZ „balra”, a Fidesz „jobbra” indult el. 1995 áprilisában, arra az állításra, hogy elnöksége alatt a Fidesz feladta a szabadelvű értékeket úgy válaszolt, hogy nincsenek az állításnak ténybeli alapjai, a Fidesz megpróbálja integrálni más eszmerendszerek nyilvánvaló értékeit is. A liberalizmusnak jó válaszai vannak a politika és a gazdaság kérdéseire, de nem ad választ „az élet kérdéseire”. A „valahova tartozás, a magunk szerepének értelmezése a világban” kérdéseinek megválaszolására „szükség van olyan konzer-

⁷ uo. 51-52. oldal

¹⁶ uo. 84-85. oldal

¹⁷ Fidesz-kongresszus - elnökjelölés, kortesbeszéd (1. rész) 1993. április 18.

¹⁹ MTI 1994.02.22. „Létrejött a liberális választási koalíció (1. rész)” (letöltés dátuma: 2016.04.02.)

vatív értékek számbavételére, mint a család vagy a nemzeti identitás.”²⁰ 1996 februárjában, szintén egy lapinterjúban Orbán úgy fogalmaz, hogy szívesebben használja a liberális helyett a szabadelvű jelzöt a Fideszre – hogy ezzel is megkülönböztesse magát az SZDSZ-től, amely a liberálist örökre lefoglalta magának. Céljuk a családok megerősítése és a gyermekvállalási hajlandóság támogatása. Csak azon egyházak támogatását tartja célszerűnek, amelyek „az általunk vallott nemzeti és családi értékekkel nem helyezkednek szembe.”²¹

Orbán már egy 1992-es nagygyűlésen is a *szabadelvű* jelzöt használja: „megteremtődtek a szabadelvű kormányzás feltételei.”²²

A többi párt közül a Fidesz kezdetben az SZDSZ-t tekintette természetes szövetségeseinek. Az MDF-fel, és a többi kormánypárttal, csakúgy, mint az MSZP-vel, az együttműködést kizárta. Az 1990. áprilisi választások után, és később, a kormány megalakulása Orbán Viktor többször is kifejtette, hogy egy MDF-SZDSZ nagykoalíciót látna szívesen az ország élén. Novemberben úgy nyilatkozott, hogy ha már nem jöhet létre nagykoalíció, kisebbségi kormányzás lenne szerencsésebb, mivel így az egész parlament viselné a politikai felelősséget.²³ Noha az MDF-SZDSZ megállapodás fő vonalaival egyetértett, az eset kapcsán bírálta az SZDSZ-t, mondván, hogy ezzel az SZDSZ „elvesztette a lehetőségét, hogy morális alapon érveljen bármilyen ellenzéki összefogás mellett”.²⁴ Az MDF-vezette kormányt sokszor bírálta a Fidesz azon az alapon, hogy túlideologizált, más szóval, hogy a kormány túl sokat foglalkozik *ideológiai vitákkal* ahelyett, hogy a gazdaságot tenné rendbe, vagy szakpolitikai problémák megoldásával foglalkozna.²⁵

A választások közeledtével a Fidesz érdeklődése a formálódó *liberális választási együttműködés* felé fordult, melyet február 22-én írt alá a négy résztvevő párt vezetője.²⁶ Az együttműködést ugyanakkor beárnyékolta az, hogy az SZDSZ közelebb került a szocialistákhoz, amely egy *szociálliberális együttműködés* lehetőségét körvonalazta, amelyet viszont a Fidesz elfogadhatatlannak tartott.²⁷ A megállapodáshoz tartotta magát a Fidesz, de utóbb csalódottságának adott hangot, amiért az SZDSZ koalícióra lépett az MSZP-bel. 1994 októberében úgy nyilatkozott Orbán egy lapinterjúban, hogy az SZDSZ lépése kibillentette Magyarország alkotmányjogi fejlődését a megkezdett útról, hiszen ’89 óta nem fordult elő, hogy az ellenzék legalább egy részének megkérdése nélkül lehessen átalakítani az ország alkotmányos berendezkedését.²⁸

²⁰ uo. 126. oldal

²¹ uo. 132. oldal

²² Fidesz-nagygyűlés Budapesten, MTI 1992.10.08.

²³ MTI 1990.11.14. „A Fidesz sajtótájékoztatója” (letöltés dátuma: 2016.04.02.)

²⁴ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszéddek, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 43. oldal

²⁵ MTI 1990.09.11. „Jeszenszky Géza lemondását kezdeményezi az ellenzék (2. rész)” (letöltés dátuma: 2016.04.02.)

²⁶ MTI 1994.02.22. „Létrejött a liberális választási koalíció (1. rész)”

²⁷ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszéddek, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 108-109. oldal

²⁸ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszéddek, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 118. oldal

A Fidesz társadalompolitikai célként határozta meg a középosztály megteremtését. A *középosztály megteremtésének* és megerősítésének feladata fontossá vált Orbán megnyilatkozásaiban a második parlamenti ciklus alatt.²⁹

SZDSZ

Az SZDSZ identitáskonstrukciójában fontos szerepe volt a *múlthoz* való viszonyulásnak, de a Fidesztől eltérően *nem az elhatárolódás, hanem a múltbéli szerepvállalás* jelentette a kiindulópontot. Tudniillik az, hogy az SZDSZ története a Kádár-rendszer *demokratikus ellenzékével* kezdődött, amely a '70-es évektől működött illegális mozgalomként, és többek között szamizdatok (*Beszélő, Hírmondó*) kiadásával és terjesztésével foglalkozott, és sokat tett a demokratikus átmenet előkészítéséért. Az *ellenzékiség* – Bozóki András szavaival élve³⁰ a *rendszerellenzékiség gondolata* – a vizsgált időszak túlnyomó részében meghatározó szerepet játszott az SZDSZ identitáskonstrukciójában. Az 1990-ben hatalomra került koalíció olyan csoportokból állt, akik az előző évtizedekben nem léptek fel aktívan a fennálló rendszerrel szemben, miközben a liberális értelmiség ellenzékbe szorult. Az Antall-kormány retorikája és tradicionalista világgépe a háború előtti úri középosztályra emlékeztette az SZDSZ politikusait, és ezt a benyomást erősítette az, hogy az MDF vonakodott elhatárolódni a saját belső ellenzékétől, annak alkalmankénti szélsőjobboldali megnyilvánulásaitól.³¹ Az SZDSZ vezetői arra a következtetésre jutottak, hogy az MDF vezette koalíció, a háború előtti berendezkedés mintájára, egy színleg demokratikus, de valójában tekintélyelvű rendszer kiépítésén fáradozik, ezért „felmerült az a gondolat, hogy a kormány ellenzékéből, az 1989 előtti időszakhoz hasonlatosan, esetleg *ismét a rendszer ellenzékévé váljanak*”.³² A *rendszerellenzékiség* folytatása egyrészt a rendszerváltás előtti mozgalmi típusú politizálás fenntartására is lehetőséget adott, másrészt sokkal keményebb ideológiai kritikát tett lehetővé az, hogy a kormányzó koalíció demokratikus voltát is megkérdőjelezték.

Liberalizmus. Az SZDSZ 1993-ban csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz, tehát később, mint a Fidesz. Az SZDSZ liberalizmus-konstrukciójában fontos szerepet kaptak a szabadságjogok, voltaképpen a szabadságjogok és a demokrácia szándékos összekapcsolása, összemosása: a demokráciát féltették akkor, amikor például a sajtószabadságot látták sérülni.³³ (ld. Demokratikus Charta). Ez azért is érdekes, mert a demokrácia védelmének ügye képes volt különböző politikai erőket egyesíteni, akik között korábban elképzelhetetlen volt az együttműködés.

Az SZDSZ identitáskonstrukciójában az *értelmiségi háttér* is nagyon hangsúlyos volt. Az 1990-es választási szlogen önbizalomról, tettekészségről, hozzáértésről árulkodott („Tudjuk, merjük, tesszük”) Az alapítók kivétel nélkül 'tudósok' voltak –sokféle tudományterületi háttérrel (írók, szociológusok, filozófusok ?) az univerzalisztikus tudás birtokosai. Az SZDSZ holdudvarához tartozó számos szellemi műhely, intézet

²⁹ Országgyűlési Napló 1995.01.31. (36. felszólalás, letöltés dátuma: 2016.04.02.)

³⁰ Bozóki András: A Demokratikus Charta története. *Beszélő*, 1. Évf. 2. Szám. Befejezetlen jelen.

³¹ U.ott.

³² U.ott.

³³ Sajtószabadság létezhet nem demokratikus körülmények között is

is erősítette az a benyomást, hogy a magyar értelmiség itt koncentrálódik. Az SZDSZ: csupa tudós (sokféle) – univerzalisztikus tudomány, mint háttér – nehezen teszi számukra elfogadhatóvá a nemzeti ügyeket. Szellemi műhelyek: A Magyarországi Európa Társaság és a Jogvédő Hálózat, az 1956-os Intézet: az értelmiség koncentrációja, szakértői imázst, „intézményesült szakértelem”.

A rendszerváltást követő években a liberális táboron az SZDSZ-en belül jelentős identitásformáló aktornak tekinthető a *Beszélő*, illetve a lap három, országgyűlési mandátummal rendelkező szerkesztője, Solt Ottília, F. Havas Gábor, W. Nagy András és a főszerkesztő Kószeg Ferenc. A *Beszélő* a rendszerváltás körülményeit, az új demokrácia helyzetét elemző cikkei mellett már 1990-ben élesen bírálta az MDF-et illetve az Antall-kormányt. A kritikák egyik elemét a kormányt „hatalmi göggel”, Horthy-nosztalgiával vádló írások jelentették, részben ezért a *Beszélőt* a *demokrácia-féltés ügy* egyik legfontosabb forrásának tekintjük.³⁴ Emellett a lapban megjelentek a szakpolitikai jellegű kritikák is.³⁵

Részben ehhez kapcsolódóan a demokrácia-féltés ügye mellett a *Beszélő* témái között meghatározó volt az SZDSZ útkeresésének kérdése is. A lap rendszeresen kommentálta az SZDSZ belügyeit, a párt vezetésében végbement változásokat³⁶, a szerkesztők visszaemlékezése szerint a hetilap számainak egy része a kezdetekben „a némiképp belterjes közlemények túlsúlyával jellemezhető”.³⁷ Ugyanakkor nagy teret kaptak az SZDSZ ellenzéki pártokhoz való viszonyáról szóló írások is. Ennek egyik legmeghatározóbb példája a MSZP-vel való együttműködésről szóló 1991-es vita, amely kapcsán az együttműködés melletti és elleni cikkek is megjelentek. Bár '91-ben még a szkeptikusabb vélemények domináltak, valamint később is megjelentek ilyen jellegű írások³⁸, a '94-es választásokat megelőzően a *Beszélő*-körhöz tartozók között általánossá vált az a vélemény, hogy az SZDSZ-nek nyitottnak kell lennie „minden olyan politikai erő irányában, amely elfogadja az európai demokrácia elveit.”³⁹ A '94-es választások kapcsán ennek megfelelően a *Beszélő* koalíciópártinak tekinthető.⁴⁰ Ezzel párhuzamosan a lap kritikus volt a Fidesszel szemben. Többször bírálta a párt prag-

³⁴ „Ha nem az SZDSZ győz a választásokon, megjósolhatjuk, hogy itt nem lesz jogainak birtokában lévő ellenzék, tehát nem lesz demokratikus kormány sem. „ (Tamás Gáspár Miklós: Új reform kor, vagy új Horthy-korszak) 1990. március 24.

³⁵ pl. Solt Ottília: Minőségi társadalom. Az Antall-kormány társadalompolitikája. *Beszélő*, 1990. 2. évfolyam, 39. szám; Bossányi Katalin: Címeres bizonytalansággyűjtemény. *Beszélő*, 1990. 2. évfolyam, 39. szám; Solt Ottília: Kincs, ami nincs. *Beszélő*, 1991. 3. évfolyam, 25. szám;

³⁶ lásd Tölgyessy kapcsán: Tamás Gáspár Miklós: A Tölgyessy utca, 1990. október 27.

Kis János lemondásáról: Tamás Gáspár Miklós: Ecsetvonások Kis János arcképehez. *Beszélő*, 1991. november 2., F. Havas Gábor: Sértődéscsere. *Beszélő*, 1991. november 30.

³⁷ F. Havas Gábor – Solt Ottília: Memorett. A Déri Miksa utca 10. titkos története. *Beszélő*, 7. évfolyam, 29. szám. Elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/memorett>

³⁸ „Nem hiszem, hogy szocializmus és a liberalizmus összebékíthető” Tamás Gáspár Miklós: A szocialisták hallgatása. *Beszélő*, 1993. december 23.

³⁹ Kószeg Ferenc: Legyőzni az MDF-et, megelőzni az MSZP-t. *Beszélő*, 1993. március 13.

⁴⁰ „Mi mást kívánhatnánk (...)mint a koalíciót, azaz SZDSZ-győzelmet minél több választókerületben. Aztán majd meglátjuk, mit kezdünk vele.” Kószeg F.: Kormányzásra ítélve. *Beszélő*, 1994. 05. 26.

matikusságát,⁴¹ túlzott sikerorientáltságát.⁴² A *Beszélő* azzal is vádolta a Fideszt, hogy megbontja a liberális tábor egységét azáltal, hogy nyitott a jobboldal felé.⁴³

Más pártokkal való viszony. Bár a Fidesszel nem volt felhőtlen a viszony, a '94-es választások előtt az SZDSZ megállapodást kötött a liberális pártokkal – a Fidesszel, a Vállalkozók Pártjával és az Agrárszövetséggel.⁴⁴ Ekkor azonban már nem tekintette természetes szövetségesnek a Fideszt, a megállapodásból ez a megnevezés ki is maradt. A szövegezés bizalmatlanságról árulkodott – nem választási szövetségről, vagy együttműködésről volt szó, hanem tulajdonképpen arról, hogy egymás beleegyezése nélkül nem kötnek harmadik párttal koalíciót.⁴⁵

Némely kívülállók, így például Csurka István számára fontos volt a liberális közönség egyes SZDSZ-es tagjai esetében az ávós múlt a családban. A *Magyar Fórumban* megjelent Apák és fiúk című cikk, amely több SZDSZ-es politikus, illetve felmenői (például Pető Iván, Kis János, Bauer Tamás) múltját firtatta, kísérlet lehetett a rendszerellenzéki megcáfolására vagy gyengítésére, mert azt sugallta: ha valaha marxisták, sőt, trockisták voltak, akkor legfeljebb kirakat-ellenzékiek lehetnek.

1994 után a közönségen kívüliek hajlamosak voltak azt mondani az SZDSZ-ről, hogy ők uralják a kormányt, de legalábbis az MSZP-t főleg, ami a gazdaságpolitikát illeti. Mint ismeretes, az SZDSZ azzal a feltétellel vállalt szerepet a kormánykoalícióban, hogy programját végrehajthatja, és ennek igyekezett is érvényt szerezni.

Médiумok

A liberális politikai közösség legfontosabb médiumai ebben az időben a *Beszélő*, a *Magyar Narancs*, az *Élet és Irodalom*, 168 óra voltak, napilapok közül a Magyar Hírlap és a Kurír bulvárlap. A legszorosabban a *Beszélő* kapcsolódott a közösséghez, mégpedig azért, mert a szerkesztőinek jelentős része az SZDSZ alapítója, illetve tagja volt. A folyóirat rendszeresen foglalkozott az SZDSZ számára fontos ügyekkel, a párt útkeresésével, a liberalizmussal. A *Magyar Narancsot* pedig a Fideszhez közel álló fiatalok számára hozták létre, de a lap és a párt útjai hamar elváltak. A *Magyar Narancs* szellemisége azonban megmaradt, publicisztikáit tekintve az SZDSZ álláspontjához állt a legközelebb.

⁴¹ „A Fidesz-program megalégszik a többpártrendszer és a parlamenti demokrácia, az állampolgári jogok melletti általános állásfoglalással, és hiányzik belőle az ellenzék szerepének, a sajtó függetlenségének, a politikai, kulturális, vallási, etnikai, létformabeli kisebbségek védelmének egyértelmű rögzítése, ami az SZDSZ demokráciafelfogását az MDF-étől megkülönbözteti.” Bauer Tamás: Elmékedés egy vereségről, *Beszélő*, 1990. július 7.

⁴² „a Fidesz nemcsak az egyén korlátlan lehetőségét valló, szintiszta liberalizmust hirdeti, hanem leplezetlenül, egyszer-egyszer kíméletlenül tör a sikerre.” Solt Ottilia: Olyan szép, hogy nem is lehet igaz. *Beszélő*, 1993. június 12.

⁴³ „politikai taktikájuk azt sejteti, gyakorlatuk azt sugallja, hogy Orbán Viktor és köre a következő választás után a kereszténydemokratákkal és a meggyengült MDF-fel lépne koalícióra” F. Havas-Kőszeg-Solt: Vannak kiutak. *Beszélő*, 1991. október 5. Révész Sándor utólag ennek kapcsán megjegyezte, hogy a *Beszélő*-nél '91-ben tudni vélték, hogy az MDF és a fiatal demokraták között egy titkos megállapodás jött létre, a Fidesz tehát „a kormánykoalíció kriptóellenzéki tartaléka” volt. Révész (2000): 1991. *Beszélő*, 5. Évf., 2. sz.

⁴⁶ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszédék, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 51-52. oldal

⁴⁶ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszédék, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 51-52. oldal

Személyek

Orbán Viktor

A Fidesz alapítói között volt, az első választások után a Fidesz frakcióvezetője; 1993-tól, a pártelnöki pozíció létrehozása után a párt első elnöke lett, ezt a pozícióját a vizsgált időszakban végig betöltötte.

Egy 1991. januári konferencián Orbán Viktor kifejtette a *kollektív jogok* fontosságáról szóló véleményét, és hogy mindez hogyan egyeztethető össze a liberalizmussal, illetve a határon túli kisebbségek védelmével.⁴⁶ 1991 szeptemberében pedig bejelentették, hogy új *kisebbségi koncepciót* dolgozott ki a Fidesz, melynek lényege, hogy álljanak fel érdekképviselési-önkormányzati funkciókkal bíró kisebbségi testületek országos és helyi szinten, és váljanak az általános képviselési, illetőleg végrehajtói szervek partnereivé. A tervezetet a Fidesz küldöttsége bemutatta a Liberális internacionálé legutóbbi ülésén is, melynek egyik témája a kisebbségek helyzete volt. A téma később is többször felbukkant Orbán megnyilatkozásaiban, bár idővel a hangsúly egyre inkább a nemzeti elkötelezettségre, és a határon túli magyarok védelmére helyeződött át, ami előrevetítette a Fidesz lassú kivonulását a liberális közösségből.⁴⁷

Május elején az egész politikai életben nagy visszhangot váltott ki Gombár Csaba, a Magyar Rádió elnökének elmozdítására tett kísérlet. Május 11-én Orbán Viktor is aláírta azt az ellenzéki nyilatkozatot, melyben bármiféle személyi változtatást csak a média-törvény meghozatala után tartanak elfogadhatónak.

1993 nyarától kezdődően észrevehető volt némi rivalizálás a Fideszen belül Orbán Viktor és Fodor Gábor között. Orbán szerint az ellentét már az áprilisi Fidesz Kongresszuson is érezhető volt, de úgy vélte, hogy a párt kifelé mutatott egysége tartható lesz.⁴⁸ A *Fodor-ügy* október végén csúcsosodott ki, a Fidesz Országos Választmányának ülésén, ahol az elnöki posztot végül Szájer József szerezte meg Fodorral szemben. Négy nappal később a politikus kilépett a Fideszből és lemondott országgyűlési mandátumáról. Orbán úgy reagált, hogy váratlanul érte Fodor döntése, meglepte, és nemcsak pártját, hanem az egész magyar politikai életet veszteség érte.⁴⁹

Fodor Gábor

Fodor Gábor a liberális közösség egyik legérdekesebb alakja. A Fidesz egyik alapító tagja volt, első mandátumát a Fidesz színeiben szerezte, és elnökségi tag volt 1993-as kilépéséig, ami után az SZDSZ-ben folytatta a pályafutását. Az első kormányzati ciklusban meghatározó személyiség volt a Fideszben, rendkívül aktív és számos ügyben megnyilvánult. Népszerűsége magas volt mind a közvélemény körében, mint a pártjában, a Fideszen belül sokáig ugyanolyan fajsúlyos tényezőnek számított, mint Or-

⁴⁶ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszédok, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 51-52. oldal

⁴⁷ MTI 1992.12.17. „Pártvezetők az ellenzéki alternatívákról (3. rész)”

⁴⁸ MTI 1993.10.14. „Orbán Viktor a Közgazdasági Egyetemen”

⁴⁹ MTI 1993.11.03. „Orbán Viktor nyilatkozata”

bán Viktor. A pártból való kilépése éppen ezért meghatározó mozzanat volt a liberális közösség átalakulásának szempontjából.

Fodor kilépésének előzményei a tudósítások alapján egyértelműen a párt 1993-as áprilisi kongresszusára vezethetőek vissza. A kongresszus számos szervezeti átalakítást fogadott el, így legfontosabbként bevezették a pártelnöki intézményt, valamint az esemény szolgált a '94-es választások programjának megalapozásául is. Utóbbi kapcsán Orbán és Fodor kommunikációja rávilágít a párton belüli törésre: míg Orbán egy pragmatikusabb, gazdaságra fókuszáló programot javasolt, Fodor a liberális értékek hangsúlyozásának hiányát kérte számon a pártján.⁵⁰

Az értékrendbeli eltérések mellett Fodor a párt többségéhez – és Orbán Viktorhoz – viszonyítva, a párt jövőbeni stratégiájáról is másképpen gondolkodott, már ekkor nyitottabbnak mutatkozott a szocialistákkal való együttműködésre. Mint mondta „jövőre bajaink még nagyobbak lesznek, így megnyugtató megoldást csak olyan széles körű összefogás tud szavatolni, ahol ott vannak a partnerképes konzervatívok és a szocialisták is”.⁵¹

Orbán és Fodor konfliktusáról Kósa Lajos azt mondta, hogy az mindig politikai volt, soha nem személyes, és alapját az SZDSZ-szel kialakítandó viszony képezte.⁵² Amikor a Fidesz elnöksége '93 októberében nem őt, hanem Szájer Józsefet jelölte a választmány élére, csalódottságát nem palástolta egy másnapi *Pesti Hírlap* interjújában „Nem mondhatom azt, hogy ha nem választanak meg a Fidesz választmány elnökének, akkor távozom a pártból, hiszen ez egyenlő lenne a fenyegetéssel és a zsarolással”.⁵³ Emellett utalt arra, hogy a párton belüli erőviszonyok szempontjából fontosnak tartotta volna, hogy ő kapja meg a jelölést. Mint mondta „én azt szerettem volna, hogyha erre Viktor jelöl engem. Én így tartottam volna jónak és azt hiszem, hogy ennek mindenképpen lett volna egy komoly gesztus értéke.”⁵⁴

Fodor végül úgy döntött, hogy indul a választmányi elnöki posztért a pártvezetés támogatása nélkül is. A miskolci választmányi ülésen tartott beszéde egyértelműen arra utalt, hogy a Fodor-tábor elképzelései az áprilisi kongresszust követően még távolabb kerültek a párt fő irányvonalától. Ennek okát Fodor elsősorban a Fidesz ideológiai jobboldal felé történő, általa hibásnak tartott közeledésében látta. „Gondolom, főként taktikai okok indíthattak bárkit is arra, hogy a Fideszt a jobboldalon he-

⁵⁰ „(Fodor) „akkor lenne igazán elégedett a tervvel, ha „abban beszélne az emberi jogok tiszteletben tartásáról, a különbözőségekhez való jogról, ha hangsúlyoznánk az egyházak lehetséges pozitív szerepét demokráciánk erősítésében, ha megemlítenénk a hazai nemzeti és etnikai kisebbségekkel és a kisebbségi magyarokkal való kapcsolattartást és ha jobban súlyoznánk az oktatáspolitikát.” MTI Fidesz kongresszus, 1993. április 15. valamint „A Fidesz kell hogy jelentse az állampolgárok többségi szimpátiáját megszerezni tudó nyugalmat és magabiztosságot, ugyanakkor az emberi jogokat, a mindenfajta kisebbség, legyenek azok akár nemzetiségek (cigányok, németek, szlovákok stb.), akár kis-egyházak, vallásos közösségek, akár homoszexuálisok, AIDS-esek, alternatív szubkultúrák, tehát mindezek jogainak tiszteletben tartásáért való tevékeny fellépést.” Fodor beszédét idézi Révész Sándor: *Küzdő korunknak új nemzedéke...* Beszélő, 1993. április 24.

⁵¹ Debrecen: folytatódik a Fidesz kongresszusa, 1993. április 17.

⁵² Négy párti vitafórum - pártokról, Parlamentről, közéletéről, 1993.01.30. MTI

⁵³ *Pesti Hírlap*, 1993. október 8. MTI szemlézi

⁵⁴ Ki lesz a Fidesz választmánya élén? 1993. október 7. MTI

lyezze el (...)Kinek jó ez? A pusztá taktikán túl mire vezet? (...) Miért is mondanánk le liberális értékvilágunkról, amelyben vannak bal- és jobboldali értékek egyaránt?”⁵⁵

Miután a miskolci választmányi ülés Szájert választotta meg (választmányi) elnöknek, Fodor november 3-án lemondott képviselői mandátumáról és kilépett a Fideszből. Sértődöttségre utalt a sajtónak adott nyilatkozata: „döntésem olyan hosszabb folyamat eredménye, amely régebben kezdődött el a Fideszen belül [...] a párton belüli normarendszer jelentős változása miatt számomra az egyetlen, tisztességgel vállalható út képviselői mandátumom visszaadása annak a pártnak, melynek egykori budapesti listáját vezettem”.⁵⁶ Személye fontosságát jelzi az, hogy példáját több fideszes politikus is követte.⁵⁷

Az SZDSZ láthatóan üdvözölte a fordulatot. Viszonylag hamar, már decemberben helyeket ajánlott fel a Fideszből kilépő képviselőknek az országos listáján, nem is akármilyeneket: Fodor Gábor a lista második helyére került, és ő vezette az SZDSZ 1994. januári küldöttgyűlését is.⁵⁸ Az SZDSZ kampánynyitóján azt mondta, hogy az SZDSZ testesíti meg igazán az ő általa vallott liberális értékeket, de nem érez haragot vagy megbántottságot a Fidesszel szemben.⁵⁹

Kövér László

Kövér szintén Fidesz alapító tag volt, és a Fidesz magjához tartozott. Noha sok és fontos szakpolitikai feladta volt a parlament nemzetbiztonsági bizottságának elnökeként, nem a szakpolitikai kommunikációja volt elsődleges. A vizsgált időszakban rendszeresen nyilatkozott a kormányzati teljesítményről, a Fidesz többi párthoz való viszonyáról, általánosabb ideológiai kérdésekről.

Az általa használt diskurzusok ennek megfelelően az első ciklusban a kormány teljesítményére és demokratikus elkötelezettségére vonatkoztak,⁶⁰ kritizálta a „szélsőségek megjelenését”,⁶¹ később az MSZP kapcsán a „kommunista visszarendeződés” lehetőségét,⁶² de nyilatkozott a Fideszen belüli ellentétek kapcsán is („nincs politikai ellentét”).

Kis János

⁵⁵ idézi Solt Ottília: Egy hét. Beszélő, 1993. november 6.

⁵⁶ Fodor Gábor sajtótájékoztatója, 1993.11.03. MTI

⁵⁷ Molnár Péter, Ungár Klára, Szelényi Zsuzsanna, Bozóki András és Hegedűs István. Ungár Klára lemond képviselői mandátumáról, 1993.11.08. MTI. A kilépők döntésüket a Fidesz jobbra tolódásával indokolták, a Fidesz visszaemlékezése szerint viszont Fodor a választmányi elnöki pozíció miatt távozott. <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=60>. elérés 2016.03.01

⁵⁸ SZDSZ küldöttgyűlés, 1994.01.28. MTI

⁵⁹ SZDSZ kampánynyitó, 1994.03.05. MTI

⁶⁰ Például "az Antall-kormány egy erős közjogi pozíciókkal bíró, politikailag gyenge kormány, melynek gyengesége a demokratikus berendezkedés jövőjét fenyegeti", in *Magyar Hírlap*, 1991.12.04

⁶¹ például „ha az MDF nem szabadul meg Csurkától, akkor elfaszálódik”, Országgyűlés, 1990-1994, 219. ülésnap, 1992.08.31

⁶² „az MSZP elindult visszafelé a 'lenini úton'", cikk címe? *Pesti Hírlap*, 1992.10.13

A demokratikus ellenzék tagja volt, a *Beszélő* vezető szerkesztője, az SZDSZ alapítójának és főideológusainak egyike. Pártját a „szabadság és szolidaritás” pártjaként jellemezte. Az SZDSZ első elnöke lett 1990-ben.. A '90-es választási vereség okát egyrészt abban látta, hogy az SZDSZ elnök nélkül vágott neki a küzdelemnek, másrészt, hogy a párt későn értette meg, hogy a fő ellenfele az MDF, nem pedig az MSZP.⁶³ Az MDF-SZDSZ megállapodás létrejöttét szükségesnek tartotta a demokratikus rend megszilárdítása és a kormány stabilitása érdekében: „ha az MDF nem rendezné viszonyát az SZDSZ-szel, a Magyar Köztársaság első választott kormánya talán az őszt sem érné meg”.⁶⁴ Az MDF-ben szemben ellenséges volt, később a rendszerváltás akadályaként hivatkozott a legnagyobb kormánypártra: „a 'fő frontnak' mindenképpen az SZDSZ és az MDF közé kellett kerülnie. Az MDF politikai vezetésével épül ki az a hatalmi rendszer, amelyben a pártállami elitek oly könnyűszerrel szilárdítják meg a helyzetüket. Az MDF kormányával kell szembeszegülnünk, ha a rendszerváltást tovább akarjuk vinni”.⁶⁵ A személyéhez is kapcsolódó Apák és fiúk cikk nem sokkal a pártelnökké választása előtt jelent meg a *Magyar Fórumban*, ennek kapcsán kérte az MDF-et, hogy határolódjon el Csurka István írói tevékenységétől. Az MSZP-vel kapcsolatban Kis úgy vélekedett, hogy ellenzéki pozíciója ellenére soha nem lehet az SZDSZ szövetségese. Másfél év pártelnökség után Kis lemondott, és visszavonult a napi politikától. Leköszönő beszédében megkérdőjelezte az MDF demokratikus voltát, azt állítva, hogy az MDF olyan hatalomkoncentrációt épít ki, amely kétségessé teheti a koalíció leválthatóságát '94-ben. A *Beszélőben* és máshol, (pl. ÉS) továbbra is rendszeresen publikált.

Tölgyessy Péter

Tölgyessy Péter a rendszerváltáskori SZDSZ egyik népszerű politikusa volt, a korszak végére azonban elhagyta a liberális közösséget. Ő volt az, aki leginkább megpróbálta a középben tartani SZDSZ-t, és nyitva a jobboldal felé.

Az 1991-es februári küldöttgyűlésen felrótta a pártnak azt, hogy még mindig nem tisztázta, mely társadalmi réteg pártjának tekinti magát, ahogy azt sem határozta meg, hogy *szabadelvű-liberális, avagy "szégyenlős szociáldemokrata"* elveket képviseljen. Ezért átfogó program kimunkálását sürgette, és azt, hogy hiteles személyek képviseljék az SZDSZ-t, akik adott esetben Antallal is versenyképesek. Beszédében sorra vette az SZDSZ lehetséges kapcsolódásait. A *Fideszről, mint hatalomra orientált, az ideológiával kevésbé törődő szervezetről beszélt, a legigazibb pártnak* minősítve, de óvta az SZDSZ-t attól, hogy kapcsolatait kizárólag rájuk korlátozza. A KDNP-t szürkének írta le, az MSZP-t maradványpártnak, amelynek viszont a Parlamentben fontosak a szavazatai. Az MDF-ről úgy vélte, hogy nehéz vele együttműködni, ezért a kisgazdákat ajánlotta a párt figyelmébe, és azt, hogy az elfogadható kisgazda indítványokat esetleg támogassák.⁶⁶

⁶³ Már a pártnak sem tagja az SZDSZ első két elnöke. Index.hu; 2007.03.30., <http://index.hu/belfold/szdsz070329/>

⁶⁴ Kis János: A megállapodás, *Beszélő*, 1990. május 5

⁶⁵ Kis János: Az elit megmaradásának elvéről, *Beszélő*, 1991. február 9.

⁶⁶ SZDSZ-küldöttgyűlés MTI, 1991.02.16

Mivel konzervatív liberális irányvonalat képviselt, a párton belül nem számított közkedveltnek, ennek ellenére 1991 őszén megválasztották pártelnöknek a leköszönő Kis helyett. Megbízatása azonban csak egy évre szólt, és az addigi ügyvivők inkább félreálltak, mintsem, hogy Tölgyessy mellett újrjelöltessék magukat a testületbe. Programbeszédében bírálta a kormánytöbbség frontális támadását, mind mondotta, ezzel nem lehet sikeres ellenzéki politikát folytatni. A soron következő választásra a liberális pártok győzelmét jövendölte, és a KDNP-ről, mint lehetséges partnerről beszélt, akár kormányzati szinten is. Elnöksége idején később is úgy nyilatkozott, hogy az SZDSZ-t középen, minden irányban nyitott polgári liberális pártként képzele el, úgy, hogy stratégiai szövetségese a Fidesz maradjon.⁶⁷

Az 1992- évi tisztújító közgyűlésen, ahol újra versenybe szállt a pártelnöki posztért beszélt, a *szélsőjobboldali veszélyről* beszélt,⁶⁸ és arról, hogy velük szemben az SZDSZ-nek minden demokratikus erővel össze kell fognia, legyen akár az MDF-en, akár az MSZP-n belül. Az SZDSZ legfőbb riválisként ugyanakkor nem az MDF-et, hanem az MSZP-t jelölte meg, attól tartva, hogy '94-ben több szavazatot kaphat, mint a liberális pártok együttvéve. A Fideszről Tölgyessy azt mondta, hogy a társadalom államtalanítását és kiszámítható cselekvést ígér. Végül programot vázolt fel a sikeres modern polgári magyar állam megteremtésére – ezek a gondolatok már előkészítettek későbbi útját a Fidesz felé. Nem sokkal a tisztújítás előtt történt Göncz Árpád köztársasági elnök kifütyülése a parlamentnél, a hangulat már csak ezért sem kedvezett Tölgyessynek, jelentősen alul is maradt Pető Ivánnal szemben. Ahogy az SZDSZ közeledett az MSZP-hez, Tölgyessy úgy távolodott a párttól.⁶⁹ A '94 júniusi küldöttgyűlésen a koalíció ellenzői között volt, mint mondta, *a koalíció létrejöttével megszűnik a liberális alternatíva*, de ekkor még nem, csak 1996-ban lépett ki az SZDSZ-ből.⁷⁰

Pető Iván

Szintén az alapítók egyike volt, 1990 októberétől 1991. novemberi lemondásáig frakcióvezető. Tölgyessyvel ellentétben népszerű volt a párt „öregjei” körében, ideológiailag a korai SZDSZ-hez állt közel: pártját *szociálliberálisként jellemezte*, amely akkor is koalícióképes, ha az ideológiája egyik eleméről sem mond le.⁷¹ Az 1992. novemberi küldöttgyűlésen választották pártelnökké Tölgyessyvel szemben, és 1997. április 24-ig töltötte be ezt a szerepet. Elnökké választása után visszatértek az ügyvivői testületbe a korábbi vezetők. Pető Iván a tisztújító küldöttgyűlésen tartott beszédében sokszínűségében értékes politikai erőnek nevezte az SZDSZ-t, olyan pártnak, amelyre szükség van Magyarország sikerességéhez. Arról is beszélt, hogy az SZDSZ nem

⁶⁷ *Magyar Hírlap*, 1992.10.17.

⁶⁸ Eddigre már létrejött a kormány szélsőséges vagy annak vélt megnyilvánulásai ellen létrehozott Demokratikus Charta, ahol az SZDSZ vezetéséből a Tölgyessy pártelnöksége idejére önként távozóak együtt léptek fel a gyűlölet ellen az MSZP politikusaival

⁶⁹ 1996-ban kilépett.

⁷⁰ Az SZDSZ küldöttgyűlése is elfogadta a megállapodást. MTI, 1994.06.26.

⁷¹ Sajtótájékoztató. MTI, 1992.10.31.

megosztott, és a siker érdekében meg kell őriznie a pártnak azt a légkört, amely a kezdeti időkben jellemezte, de *professzionalista elemeket* beépítve munkájába.⁷²

Az SZDSZ Pető elnöksége alatt csatlakozott a Liberális Internacionáléhoz.

A választás előtt az SZDSZ-ről mint *modern néppártról* beszélt, amely politikai paletta *közepén* helyezkedik el. Tőle valamivel jobbra a Fidesz, illetve távolabb a kormánykoalíció pártjai állnak, balra az MSZP foglal helyet. Az SZDSZ-ről józan, kiszámítható politikai erő képe alakult ki a közvéleményben Pető szerint, amelynek múltja tiszta, értékei bizonyítottak, működése elvszerű, de gyakorlatias.⁷³ A választáson a legfontosabb cél a liberális többség elérése, és ennek révén a kormánykoalíció leváltása. Pető többször is a szélsőjobboldallal való összefonódással vádolta az Antall-kormányt, például úgy vélte, „a kormánytagok versengenek a nép-nemzetiek kegyeiért”.⁷⁴

A választás után a lehetséges koalícióval kapcsolatban kezdetben óvatosan fogalmazott, például azt mondta, hogy az SZDSZ mindenekelőtt a programját akarja megvalósítani. De nem zárta ki az egyeztető tárgyalásokat, azzal, hogy a végső döntést a küldöttgyűlés fogja meghozni. A koalíciós megállapodást ő írta alá az SZDSZ részéről Horn Gyulával, kormánytiszséget azonban nem vállalt. Tölgyessy aggodalmára⁷⁵ azt válaszolta, hogy *a liberális alternatíva nem attól létezik, hogy ellenzékben van, hanem attól, hogy képviselik*.⁷⁶

A '96-os küldöttgyűlésen úgy látta, hogy az SZDSZ-nek *újra kell fogalmaznia önmagát*. Az SZDSZ feladatát a *modern európai polgári állam* magyarországi megteremtésében határozta meg. Az MSZP-t *késő Kádár-kori mechanizmusokkal* jellemezte, de nem szabad hagyni, hogy ezek az SZDSZ-t kompromittálják. Pető Iván 1997-ben az SZDSZ-t is érintő Tocsik-botrány miatt mondott le a pártelnöki posztról.

Aktív parlamenti részvétele mellett, sok sajtóinterjút adott és cikkeket is írt, elsősorban a *Magyar Hírlapban* és a *Beszélőben*, de jelent meg interjúja a *Magyar Narancsban* és az olyan, inkább MSZP-közeli lapokban is, mint a *Népszabadság*. Pető két tanulmányt is írt a *Magyarország Politikai Évkönyve* sorozatba, egyet 1995-ben, egyet pedig 1997-ben, illetve *Politikai curriculum vitae* címen a legérdekesebbnek ítélt beszédeit, felszólalásait, interjúit is kiadta egy kötetben.⁷⁷

Kuncze Gábor

Kuncze Gábor annak ellenére jelentős szerepet játszott az SZDSZ identitáskonstrukciójában, hogy nemcsak, hogy alapítója nem volt a pártnak, de 1992-ig még tagja sem. 1993-ban viszont már az SZDSZ miniszterelnök-jelöltje volt, majd a koalíciós kormány belügyminisztere, és koalíciós miniszterelnök-helyettes lett.

⁷² SZDSZ-küldöttgyűlés a Kertészeti Egyetemen. MTI. 1992.11.15.

⁷³ Sajtótájékoztató. MTI. 1994. 01.29.

⁷⁴ Sajtótájékoztató. MTI 1993.01.14.

⁷⁵ Miszerint a koalíció létrejötte a liberális alternatíva megszűnését jelenti

⁷⁶ Az SZDSZ küldöttgyűlése is elfogadta a megállapodást. MTI. 1994.06.26.

⁷⁷ Pető Iván: *Politikai curriculum vitae*, Új mandátum könyvkiadó, Budapest, 2000

Pető Iván: Az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció, In: Magyarország Politikai Évkönyve 1995-ről, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 1995

Kuncze sokszor beszél arról, hogy mit képvisel a pártja és milyen filozófia áll mögötte, vidékről jött politikusként nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy *megcáfolja az SZDSZ elitpárt jellegét*. Az SZDSZ-t *szociálliberális néppártként* definiálta, amelynek egyaránt fontosak a szociális problémák és az emberi jogok iránti elkötelezettség.⁷⁸ Miniszterelnök-jelöltté választása után Kövér László azt mondta róla, hogy „az a fajta jó értelemben vett földhözragadtság jellemzi, amely sokáig nem volt jellemző a szabaddemokratákra”.⁷⁹ Az 1994. januári küldöttgyűlésen pártját a demagógiát és a betarthatatlan ígéreteket mellőző kompetens politikai erőként határozta meg, melynek programja választ ad az embereket foglalkoztató kérdésekre.⁸⁰

Az MSZP-SZDSZ koalíció belügyminisztereként Kuncze igyekezett tenni a közbiztonság javítása érdekében, ennek ellenére gyakori támadások érték az ellenzék részéről. A támadások a közbiztonság állapotára vonatkoztak, például olyan leszámolások miatt, mint a Prisztás-gyilkosság. Ennek az lehetett a magyarázata, hogy az ellenzék az SZDSZ-t annak elnökén keresztül, őt magát a közbiztonság állapotán keresztül bírálták, azt sugallva, hogy hiába van most pozícióban, mégsem teszi a dolgát.

A pártbéli népszerűségének a koalíciós kormányban betöltött szerepe azonban nem ártott; 1997. május 24-én pártelnökké választotta a küldöttgyűlés. A küldöttgyűlésen tartott beszédében Kuncze elismerte, hogy nagyobb eséllyel indulnának az 1998-as választáson, ha nem léptek volna koalícióra az MSZP-vel, az SZDSZ koalíciós szerepét ugyanakkor fontosnak és szükségesnek ítélte, arra való hivatkozással, hogy kétséges volt, hogy kormányra kerülve az MSZP-ben lesz-e elég elszánás a szükséges lépések megtételére. Önkritikusan jegyezte meg, hogy a megszorító intézkedéseket nem tudták közérthetően elmagyarázni és a választóikkal sem tudták fenntartani a párbeszédet. Az SZDSZ-t olyan pártként határozta meg, amely a *szabadság és rend* harmóniáját kínálja a választóknak, vagyis nem kell a kettő közül választani.⁸¹ Ezzel egyúttal a belügyminiszteri tevékenységét érintő bírálatokra is válaszolni igyekezett.

Göncz Árpád

Göncz Árpád intézményes szempontból csak rövid ideig tartozott a liberális közösséghez, mert SZDSZ-tagságáról és országgyűlési mandátumáról köztársasági elnökké történő megválasztásakor lemondott. A köztársasági elnöki pozícióját 2000 augusztusáig – tehát a vizsgált időszakban végig – megőrizte. Göncz liberális közösség formálódására gyakorolt hatása elsősorban az első parlamenti ciklusban, a kormánnyal szemben felvállalt konfliktusai okán volt jelentős. Ebben az időszakban közjogiilag korlátozottnak mondható államfői jogkörei ellenére Göncz kifejezetten aktív, szerepfelfogásában a kormány ellensúlyaként működő köztársasági elnökként tevékenykedett, így önálló politikai tényezővé vált. Kommunikációjában – intézményes szerepének megfelelően – kerülte a kifejezetten pártpolitikai megnyilvánulásokat, ugyanakkor a konszenzusos döntéshozatal, az ellenzék véleményének figyelembevételét hangsúlyozta.

⁷⁸ MTI

⁷⁹ Ld Fidesz- Magyar Polgári Párt: Szövetségből szövetségbe. *Magyar Narancs* 1996.11.14.

⁸⁰ Az SZDSZ küldöttgyűlése. MTI, 1994. január 30

⁸¹ MTI

Göncz és a kormány első jelentős konfliktusának a taxisblokádnak tekinthető, melynek során a kormány szerint az államfő a tüntetők mellé állt, amikor nyilatkozatában azt javasolta, hogy a kormány „függessze fel a benzinár-emeléssel kapcsolatos intézkedését”, és tárgyaljon a demonstrálók képviselőivel.⁸² Emellett Göncz a hadsereg parancsnokaként kijelentette, hogy a hadsereget nem szabad bevonni a konfliktus rendezésébe.⁸³ Mindezzel az MDF szerint az államfő lényegesen túllépte a hatáskörét, míg az ellenzéki pártok szerint Göncznek köszönhető, hogy békés módon sikerült rendezni a konfliktust.⁸⁴

Az államfő aktív formálója volt a médiaháborúnak, amely a legfontosabb konfliktusforrásnak bizonyult az Antall-kormány és közte. Az ügy első mozzanata volt, amikor 1991-ben Göncz megtagadta a Magyar Televízió és Magyar Rádió új alelnökeinek kinevezését. Miniszterelnöknek címzett levelében kijelentette, hogy a két említett médiumnál „zűrzavaros viszonyok és személyi ellentétek” vannak, az alelnökök feladatkörei meghatározhatatlanok, így „az ellenzéki pártok egyet nem értésének tudatában” a médiatörvény vitája kapcsán „olaj lenne a tűzre” a kinevezések elfogadása.⁸⁵ Göncz érvelésében valószínűsíthetően szerepet játszott az augusztusban nyilvánosságra került Kónya-dolgozat is, amely felvetette a közmédia kormányzati befolyás alá vonásának szükségességét. Antall válaszában közölte, hogy a rádió és televízió működtetését a kormány feladatának tekinti, majd az Alkotmánybírósághoz fordult, amely a kormányfőnek adott igazat.⁸⁶

Az alelnökök kinevezése kapcsán végül kompromisszum született: Antall József új jelölteket nevezett meg, kinevezésüket pedig Göncz aláírta. A média kapcsán folytatott vita ugyanakkor nem ért véget. 1992. májusában a kormányfő a Rádió elnökének felmentését kezdeményezte a köztársasági elnöknél, aki hosszú ideig nem nyilatkozott a témában, majd a felmentés aláírását ebben az esetben is megtagadta. Az Alkotmánybíróság előző határozatát is figyelembe véve közleményben kijelentette, „Gombár felmentése a sajtószabadság alkotmányos elvének sérelmén keresztül az államszervezet demokratikus működését súlyosan zavarná”.⁸⁷ A kormány az AB határozatra hivatkozva elfogadhatatlannak minősítette Göncz döntését, míg az ellenzéki pártok támogatták az államfőt.⁸⁸ Később a vita Hankiss Elemér, a televízió elnöke felmentésének megtagadása⁸⁹ kapcsán folytatódott⁹⁰. A konfliktus kicsúcsosodása

⁸² Állítása szerint a konfliktus „politikai természetű”, ezért tesz javaslatokat a kormánynak („függessze fel a benzinár-emeléssel kapcsolatos intézkedését”, tárgyaljanak) és a tiltakozóknak („térjenek haza és szüntessék meg az úteltérásokat”). Göncz Árpád nyilatkozata. MTI, 1990. október 26.

⁸³ Göncz Árpád utasítása. MTI, 1990. október 26.

⁸⁴ MDF frakció: Göncz túllépte hatáskörét. MTI, 1990. október 27. A kormánypártok később sérelmezték Göncz közkegyelem gyakorlásáról benyújtott javaslatát is, ám a tavaszi ülészakban végül ők is megszavazták a résztvevőket felmentő törvényt.

⁸⁵ Göncz Árpád köztársasági elnök levele Antall József miniszterelnöknek, MTI, 1991. július 12.

⁸⁶ AB-határozat szerint (48/1991) az államfő akkor tagadhatja meg a kinevezések aláírását, ha „alapos okkal arra következtet, hogy a javaslat teljesítése az államszervezet demokratikus működését súlyosan zavarná”.

⁸⁷ Göncz nem menti fel Gombár Csabát, 1992. május 19. MTI. Egy beszédében másnap kijelentette: „A nemzeti média - a megnevezés is erre utal - olyan közintézmény, amelynek felül kell állnia pártpolitikai vagy csoportérdeken.” IPI - Göncz Árpád beszéde, 1992. május 20. MTI

⁸⁸ Göncz Árpád döntése - vélemények, MTI, 1992. május 19.

⁸⁹ Az államfő levele a miniszterelnökhöz, MTI, 1992. július 1.

⁹⁰ Antall József levele Göncz Árpádhoz, MTI, 1992. július 10.

Göncz Árpád október 23-ai beszédének botrányba fulladása volt, amiért az ellenzék a kormányt tette felelősség.

A kormánnyal szemben felvállalt konfliktusok miatt a köztársasági elnök az ellenzékiek körében szimbolikus szereplővé, a demokrácia és a liberális értékek legfőbb védelmezőjévé vált. A Demokratikus Charta mozgalom rendszeres megmozdulásokkal fejezte ki szimpátiáját az államfő mellett, mint tagjai mondták „Göncz Árpád a szabadságot, a demokráciát védi - védjük mi is őt”.⁹¹ Mindezt erősítette az államfő '56-os múltja, ami Göncz szerepfelfogásában saját elmondása szerint is meghatározó konstrukciós tényező volt.

Göncz kezdeti konszenzusos döntéseket szorgalmazó kommunikációja után '93-ban már kifejezetten a kormánnyal szemben használta a demokráciavédő diskurzust. 1993 novemberében az olasz *La Stampa*nak nyilatkozva kijelentette, hogy a magyarországi média helyzete a választások előtt „különösen súlyos” mivel a tömegtájékoztatási eszközök „a kormány kezében vannak”. A lap tudósítója szerint Göncz beszélgetésük során igyekezett visszafogottan fogalmazni, majd „kifakadt”: „Az ellenzék nem szólhat a néphez és ez súlyos, főleg választás előtti időszakban”.⁹²

A kormány és az államfő közötti konfliktus Antall József halála után mérséklődött, az MSZP-SZDSZ kormány megalakulása után pedig Göncz nem törekedett ellensúly szerepre. Az ellenzék számára, az intézmény funkciójából adódóan is, Göncz passzívabb magatartása ellenére a köztársasági elnök nem vesztette el a demokrácia védelmében betöltött szimbolikus szerepét. Az ellenzéki pártok – különösen a Fidesz – a ciklus során több ügyben Gönczhöz, mint egyfajta végső fórumhoz fordultak. Ilyen ügy volt például a médiaelnök kinevezése, amely kapcsán kérték, hogy az előző ciklushoz hasonlóan tagadja meg a kinevezés aláírását⁹³, az önkormányzati törvény, amely kapcsán politikai vétót javasoltak⁹⁴, valamint a Bokros-csomag, amelynél arra kérték az államfőt, hogy akadályozza meg a megszorító intézkedések elfogadását⁹⁵. Göncz ezeket a kéréseket nem támogatta, ami hivatkozási alappá vált, amikor az ellenzéki pártok 1995-ben úgy döntöttek, saját köztársasági elnökjelöltet indítanak vele szemben. Emellett az ellenzék felrótta Göncznek azt is, hogy a választások idején nyíltan támogatta a kormánypártokat.⁹⁶

Demszky Gábor

Demszky szintén a demokratikus ellenzékéből jött, több társával részt vett a *Beszélő* készítésében és terjesztésében, és az SZDSZ egyik alapítója volt. Az 1990-es önkormányzati választáson Budapest főpolgármesterévé választották,⁹⁷ ekkor lemondott képviselői mandátumáról. A főpolgármesteri pozíció megszerzése után háttérbe szo-

⁹¹ A Demokratikus Charta nyilatkozata 1992. május 26. MTI

⁹² La Stampa - magyar médiák - Göncz - MTI, MTI, 1993. november 20.

⁹³ Felfüggesztették a tárgyalásokat a médiaelnökökről, MTI 1994. július 16.

⁹⁴ A parlamenti ellenzék levele Göncz Árpádnak, MTI, 1994. október 5.

⁹⁵ Fidesz-sajtótájékoztató, MTI, 1995. március 14.

⁹⁶ Fidesz-sajtótájékoztató, MTI, 1995. június 7.

⁹⁷ Ebben a tisztségében négyszer választották újra, vagyis 20 évig volt főpolgármester.

rultak az országos politikai ügyek, amelyekben korábban állást foglalt, helyette Budapesttel és a kerületi önkormányzatok ügyeivel kezdett el foglalkozni. Meghatározó célja volt, hogy Budapestet modern, lakható várossá tegye, fontos elem volt Budapest új Általános Rendezési Tervének a kidolgozása, amelynek a célja a város megújítása volt.⁹⁸

Demszky személye a liberális közösség konstrukciójához két módon járult hozzá. Egyrészt személye határozottan összekapcsolta az SZDSZ-t a fővárossal, és kialakította az SZDSZ-nek a *fővárosi értelmiség pártja* imázsát. Másrészt, főpolgármesterként igyekezett felkarolni hagyományos liberális értékeket, és ezeknek nyilvános teret biztosítani a fővárosban. Ilyen volt például a rendhagyó osztályfőnöki óra a fajgyűlölet és az idegengyűlölet ellen, amelyet a Szerb és Horvát Gimnázium tanulóinak tartott, melynek során részletesen beszélt a kulturális sokszínűség előnyeiről⁹⁹, vagy a „Tolerancia Nap” című rendezvény, ahol „A tolerancia, a máság tisztelete” címmel a tartott előadást.¹⁰⁰ A hagyományos nemzeti ünnepeken (március 15., október 23.) főpolgármesteri minőségében tartott megemlékező beszédekben is hangsúlyozta az általa fontosnak tartott *liberális értékeket*, a demokratikus berendezkedést, a más nézeteket vallók iránti toleranciát, az európaiságot, a polgárosodást, a szolidaritást.¹⁰¹ Számos alkalommal szólt a demokratikus összefogás szükségességéről a szélsőségesek ellen, legmarkánsabb módon ez az 1992-es és 1996-os március 15-i beszédekben jelent meg.¹⁰² A *Magyar Hírlapban*, a *Kurírban* és az *Esti Hírlapban* is szerepelt.¹⁰³

A Demokratikus Charta

A Demokratikus Charta 1991. szeptember végén alakult Konrád György és Kis János kezdeményezésére¹⁰⁴, melyhez a korábban kiszivárgott Kónya-dolgozat szolgáltatta az apropót. Kónya Imre MDF-frakcióvezető belső használatra szánt tanulmánya azt fejtegette, hogy „a kormányzati pozíció elvileg óriási lehetőségeket biztosít” a rádió és a televízió irányításában, arculatának gyökeres megváltoztatásában az MDF számára, de amelyben akadályt jelent a két médiaelnök. Miután a kormány nyíltan is felvállalta a dolgozatban foglaltakat, az államfő és az ellenzék igazolva látta azt az aggodalmát, hogy a kormánykoalíció meg akarja szüntetni a közmédia függetlenségét.¹⁰⁵

A Charta első aláírói – politikusok, művészek, tudósok – fizetett újsághirdetéseken keresztül tudatták, hogy veszélyben a demokrácia Magyarországon, és közös fellépésre szólítottak. A kezdeményezés pártpolitikai színezetét igyekeztek azzal elvenni, hogy a támogatók úgymond „magánszemélyként” álltak az ügy mellé, és „pártok feletti ügyként” hivatkoztak a demokrácia megmentésének szükségességéről. Ugya-

⁹⁸ Demszky Gábor sajtótájékoztatója, MTI 1996. 11.07., MTI,

⁹⁹ Demszky Gábor osztályfőnöki órája a fajgyűlölet ellen, MTI, 1995.03.21.

¹⁰⁰ „Te is más vagy, te sem vagy más” - tolerancia nap, MTI.1995.10.26.

¹⁰¹ Főpolgármesteri Hivatal-október 23-i megemlékezés, MTI 1995. 10.20., .

¹⁰² Fővárosi nagygyűlés a Petőfi szobornál(1., 2. rész), MTI., 1992.03.15.,

¹⁰³ http://bparchiv.hu/index.php?action=registrum®istrum_action=show_fond&fond_id=5638

¹⁰⁴ Civilek a demokráciáért vagy kommunista összeesküvés: 10 éve alakult a Demokratikus Charta.

<http://www.origo.hu/itthon/20010928civilek.html>

¹⁰⁵ A Demokratikus Charta felhívása, 1992.09.20. MTI

nakkor a markáns megfogalmazás: „demokrácia akkor lesz, ha a közszolgálati rádió és televízió a kormánytól, a pártoktól és önkormányzatoktól egyaránt garantáltan függetlenné válik” nyílt és egyértelmű támadást intézett a kormány ellen¹⁰⁶. A Charta alap gondolata, hogy az intézmények és a törvények önmagukban nem tudják megvédeni a demokráciát, ezért ez az állampolgárok feladata. „Mi, a Demokratikus Charta aláírói felemeljük szavunkat az alkotmányos demokráciát veszélyeztető jelenségek ellen”.¹⁰⁷

Valójában a követelések liberális szabadságjogokra irányultak, de hogy a kezdeményezés mégis a *Demokratikus* és nem a *Liberális Charta* nevet viselte, annak az lehetett az oka, hogy a szervezők nyitva akarták tartani a kezdeményezést az SZDSZ-en kívüliek előtt is, például egy széleskörű ellenzéki összefogást kovácsolni a segítségével. Utóbb sokan – főleg a kormánypártok, de később a Fidesz is – úgy gondolták, hogy a Charta tulajdonképpeni célja az MSZP kiszabadítása volt a politikai elszigeteltségből. Az első nyilatkozat aláírói közül egy-egy személy képviselte az ellenzékét: Pető Iván az SZDSZ-t, Fodor Gábor a Fideszt és Vitányi Iván az MSZP-t. Rajtuk kívül szerepelt a listán többek között Konrád György, Kornis Mihály, Jancsó Miklós és Farkasházy Tivadar aláírása is. Az első nagyobb rendezvényen, a Merlin Színházban először szerepelhetett egyenrangú partnerként szocialista politikus az SZDSZ és a Fidesz mellett.

A Charta akkor került a figyelem középpontjába, és szélesedett mozgalommá, amikor decemberben a miniszterelnök új jegybankelnököt akart kinevezni Surányi György helyére. Mivel Surányi korábban aláírta a Chartát, menesztését az ellenzék ezzel hozta összefüggésbe. Antall kinyilvánította, hogy Surányi eljárását helyteleníti és pozíciójához méltatlannak tartja. Ekkor a Fidesz országos választmányának összes tagja is aláírta a Chartát.

1992 március 15-én a Charta tüntetést szervezett a Kossuth térre, amikor Demszky Gábor a Petőfi-szobornál beszélt. A rendezvényen, amelyen tizenötezer jelentek meg, az SZDSZ-esek közül Magyar Bálint, Darvas Iván, Mécs Imre mondott beszédet. Mécs Imre: „senki nem azért jött ma a Kossuth térre, hogy a Parlamenttől elvegye a politizálást, ellenben éppen azért, hogy megtámogassák a bimbózó demokráciát”.¹⁰⁸ A pártokhoz kötődő szónokok a pártok felettséget hangsúlyozzák. „Nekünk nem egy pártot, nem egy gondolkodásmódot, nem egy ízlést kell védenünk, hanem minden ízlést, minden pártot, minden gondolatot, még azt is, amit elviselhetetlenek érzünk” – mondta Tamás Gáspár Miklós.¹⁰⁹

Amikor a Charta utcai demonstrációkba kezdett, a Fidesz nemtetszésének adott hangot a sérelmek utcára vitele miatt. Ráadásul nem értett egyet azzal, hogy a kommu-

¹⁰⁶ *A kormány is így értelmezi: „Önmagában a Demokratikus Chartában megfogalmazottak nem jelennek semmi más, mint egy teoretikus eszmefuttatást arról, mit jelent a demokrácia, mit jelent a jogállamiság, mit jelent a sajtószabadság. (...)Ha viszont (...) politikai célja kifejezésre juttatni miszerint ezekben a kérdésekben Magyarországon nem érvényesülnek a szabadságjogok, vagy nem érvényesül bármelyik demokratikus jog, akkor nem mondhatok mást, mint ez valótlanságok sorozata.”* Antall: a Demokratikus Charta valótlanságok sorozata 1991. 09. 27. MTI

¹⁰⁷ Demokratikus Charta '91. 1991.09.26. MTI

¹⁰⁸ A Demokratikus Charta mai demonstrációja 1992. 09. 24. MTI

¹⁰⁹ idézi: Bozóki András: A Demokratikus Charta története. Beszélő, 1. évfolyam, 2. szám

nista utódpart képviselői szónokoljanak a demokrácia védelmében a demokratikusan megválasztott kormány ellen.¹¹⁰ Kövér László így beszélt a Fidesz aggályairól: „Egy valamivel szemben megfogalmazódó demonstrációval mindig az a veszély jár, hogy olyan pártokkal, olyan szervezetekkel is együvé kerül az ember, ha csak ideiglenes jelleggel is, amelyekkel egyébként egyáltalán nem ért egyet, s ez most sincs másképp. Ezzel a kockázattal természetesen tisztában voltunk, de úgy gondoltuk, hogy mindezek mellett is támogatnunk kell a demonstrációt.” A Fidesz és az MDF később a Chartát úgy értelmezte, hogy az SZDSZ megtagadta harcos antikommunista elveit. A Charta megítélése a pártokon belül sem volt egyöntetű, az MSZP legismertebb vezetői, például Horn Gyula vagy Szűrös Mátyás egyáltalán nem vettek részt benne. Az ekkortájt éppen SZDSZ-elnök Tölgyessy sem szorgalmazta a Chartás elkötelezettséget – mert a fő veszélyt nem az MDF-ben, hanem az MSZP térnyerésében látta – ezért egy idő után inkább a szocialisták hangja érvényesült, a szabad demokraták átmenetileg kiszorultak a mozgalom hangadói közül”. Boross Péter későbbi miniszterelnök egy nyilatkozatában pedig határozottan azt állította, csak hisztériakeltésre volt jó a Charta. "Soha nem léptük át az alkotmányt, nem volt mitől félni a demokráciát." A választások után a mozgalom okafogyottá vált. Bauer Tamás szerint „1994-től nem leselkedtek olyan veszélyek a demokráciára, ami miatt érdemes lett volna életben tartani a mozgalmat”.

Közösségen kívüli szereplők, viszonyulási pontok

Antall József és kormánya

Mind a Fidesz, mind az SZDSZ részéről rendszeres kritika érte a kormányt és kiváltképp a miniszterelnököt, az ideológia-vezéreltség, a látszatpolitizálás, a szélsőségekkel szembeni engedékenység, és a gazdaságpolitikai hozzá nem értés miatt. A választásokhoz közeledve a kormány, mint legyőzendő ellenfél jelent meg az SZDSZ kommunikációjában, amelyet minden áron le kell váltani.

MSZP

A Fidesz a vizsgált időszakban végig elutasítóan viszonyult az MSZP-hez. Az SZDSZ szintén elutasító volt kezdetben, majd a Demokratikus Charta és a médiaügy következtében közeledett az MSZP-hez. A '94-es koalíciókötést azzal magyarázta az SZDSZ, hogy úgymond cserbenhagyná a rájuk szavazókat, ha elutasítaná a kormányzásra kapott felkérést.

Csurka István és a szélsőségesek

¹¹⁰ A Demokratikus Charta és a pártok 1992. 09.22. MTI

A liberális közösség legfőbb ellenségének a demokráciát fenyegető szélsőségeket tartotta. Mivel az ide sorolható személyek némelyike, mindenekelőtt Csurka István a korszak elején az MDF tagja volt, és a párt, illetve a miniszterelnök vonakodott elhatárolódni tőlük, magára vonta a liberálisok bírálatát és azt a vádat, hogy összejátszik a szélsőjobboldallal, netán a Horthy-korszak restaurációját fontolgatja. A liberális közösségnek pedig erre volt a válasza a demokrácia védelmében történő fellépés.

ÜGYEK

A demokrácia védelme

A demokráciaféltés a korszak során az első kormányzati ciklus idején volt meghatározó ügy: a megszólaló liberális szereplők a kormányt antidemokratikus tendenciákkal vádolták. Úgy tűnt, hogy a demokráciaféltés, a *nemzeti kérdés* alternatívájaként jelent meg a liberális közösségben, legalábbis annak SZDSZ-közeli részében. Kis János szerint a liberálisoknak [...] komoly identitási gondot okoz a nemzeti kérdés kezelése, nem azért, mintha nemzetietlenek volnának, hanem mert nincs kellően tisztázva, hogy mi legyen a viszonyuk a 19. Század liberális nacionalizmusához.¹¹¹

Szűcs (2010) szerint kormánypártok által használt nemzeti történelmi beszédmód, a történelmi kontinuitásra való hivatkozás fokozatosan a Horthy-nosztalgia bizonyítékává vált a liberális tábor szemében. A nemzeti-történelmi így az első ciklus alatt öszszemosódott az antidemokratikussal, a Horthy-korszak restaurációjának vádjával, a Horthy-korszak és a kormány közötti kapcsolat „'91-re toposz lett” a liberális táboron belül.¹¹²

A demokráciaféltés ügye végső soron hozzájárult az SZDSZ és az MSZP közeledéséhez. Vitányi Iván '91-es Beszélőben megjelent cikke felvetette, hogy szükséges lenne az ellenzéki pártok összefogására. Vitányi szerint a kormánypártok a múltat képviselik, a kormány „a régi magyar birodalom módszereit a kádári centralizmusokkal tudja egyesíteni”, míg az ellenzéki pártok a polgárosodás megtestesítői.¹¹³ A reagálók alapvetően egyetértettek Vitányi felvetéseivel, az MSZP-vel való együttműködést azonban többen nem tartották reális alternatívának.¹¹⁴ Ugyanakkor megjelentek elfogadóbb vélemények is, például Bauer Tamás reakciója, aki szerint „a magyar társadalom alapkérdésévé az lett, hogy a kilencvenes évek Európája felé haladunk, vagy a húszas-harmincas évek Európája felé (...) amikor a modern európai liberalizmus és a

¹¹¹ Kis János: Túl a nemzetállamon. *Beszélő*, 1997, 1.évf./2.

¹¹² Szűcs Zoltán Gábor (2010): Az antalli pillanat - A nemzeti történelem szerepe a magyar politikai diskurzusban, 1989-1993. L'Harmattan, Budapest.

¹¹³ „Tudomásul kell venni, amit egyébként régen is tudtunk, hogy *kétféle Magyarország van*. Legalábbis két struktúra fonódik egymásba hol elválaszthatóan, hol elválaszthatatlanul: az egyik hagyományos, őrzi az utórendies, paternalista vonásokat (és szereti kereszténynemzeti ruhába öltöztetni), a másik egyértelműen polgári, és nem hagyomány-, hanem rendiességgellenes (és ebben a polgári értelemben nemzeti). A kormánykoalíció pártjai az elsőt, az ellenzéki pártok a másodikat képviselik.” Vitányi Iván: Van-e ellenzék? *Beszélő*, 1991. június 15.

¹¹⁴ Solt Otília: Egy válasz Vitányi Ivánnak, *Beszélő*, 1991. június 22.

keresztény-nemzeti kurzus második kiadása, vagy Tamás Gáspár Miklós klasszikus-sá vált kifejezésével az új reformkor vagy új Horthy-kor az ország számára az alternatíva”.¹¹⁵ A demokráciaföltés ügyét felkaroló SZDSZ-ben egyre inkább elfogadottá és vált az a nézet, hogy a „valódi”, tehát a nyugati típusú, polgárosodó, modernizáló liberális demokráciát egyedül a liberális tábor képviseli Magyarországon.

Az SZDSZ és az MSZP közeledésének következő mozzanata és a demokráciaföltés ügyének egyik legmeghatározóbb eseménye, a Kónya-dolgozatra adott reakcióként a Demokratikus Charta megszületése volt. A Charta Révész Sándor szavaival élve lebontotta a pesti gettót, - amely a Kossuth téren működött, és a szocialista frakciót tartották benne.” A Charta tehát nemcsak a kormánybíráló egy sajátos formája volt, hanem arra is szolgált, hogy az MSZP-t másfél évvel a rendszerváltás után újra legitim politikai szereplővé tegye.¹¹⁶

A Demokratikus Charta integrálta a liberális tábor egy részét, ugyanakkor az SZDSZ és Fidesz távolodásának egyik első markáns jele is volt. Bár a Fidesz képviselői Surányi György jegybankelnök felmentését a liberális tábor többi tagjához hasonlóan a kormány antidemokratikus, centralizáló hajlamának bizonyítékának tartották, és emiatt csatlakoztak a Chartához, később a mozgalommá alakulást elutasították. Orbán Viktor véleménye szerint „a Fidesznek a parlamenten belül kell a demokratikus eszméket érvényesíteni, s egy, az intézményrendszer válságából táplálkozó mozgalomnak nem látják helyét”.¹¹⁷

Később a Fidesz hasonló módon reagált a demokráciaföltéshez kapcsolódó másik markáns ügy, a Csurka-ügy kapcsán is. A Charta által szervezett tiltakozó demonstrációt a Fidesz támogatta, egyetértett céljaival, szervezeten viszont nem akart részt venni, hogy ne kerüljön egy platformra bizonyos „szervezetekkel”, azaz az MSZP-vel.¹¹⁸ Az SZDSZ ezzel szemben a Csurka-dolgozatban és a kormány véleményük szerint nem elég határozott elhatárolódásában a szélsőjobboldal megerősödését, az MDF jobbrtolódását látta.¹¹⁹ A '94-es kormányváltás után a demokráciaföltés ügye háttérbe szorult.

A gazdaság ügye

A gazdaság és a privatizáció ügye a liberális tábor részéről a kormánykritika egyik legfőbb területét jelentette. A két liberális párt az Antall-kormány hozzá nem értését

¹¹⁵ Bauer Tamás: MSZP és a szabaddemokraták, 1991. július 6.

¹¹⁶ Révész Sándor (2000): 1991. Beszélő, 5. évfolyam, 2. szám. Elérhető: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/1991>

¹¹⁷ Belpolitikai lapszemle, 1991. december 9. MTI

¹¹⁸ Lásd Kövér korábban idézett nyilatkozatát. A Demokratikus Charta és a pártok 1992. szeptember 22. MTI

¹¹⁹ Göncz Árpád kifütyülése kapcsán: „Antall miniszterelnök úr gögösen, méltóságteljesen, keményen visszautasította a sajtó, egyes politikusok és közéleti személyiségek alpári észjárását. Nevezettek arra célozhattak ugyanis, hogy a kormánynak vagy a kormánykoalíciónak netán valami köze lehetett az október 23-i Kossuth téri Sajnálatos Eseményekhez, melyek során egy jól ismert, Csurkát és Antallt éltető – közel sem a skinheadekre és neonáci ifjakra korlátozódó – csoport a köztársaság elnökét nem hagyta megszólalni. Miniszterelnök Úr! Sajnos, szánalmas ez a nagy méltóság.” Solt Ottilia: Szégyen. Beszélő, 1992. október 31.

kifogásolta: úgy vélték, a kormány nem néz szembe a realitásokkal, téves elképzelései vannak, nincs valódi koncepciója és hosszú távú gazdasági programja a rendszerváltás utáni válság kezelésére, ráadásul nem folytat nyílt kommunikációt a kérdésről.¹²⁰ Ennek fő okát a Fidesz abban látta, hogy a miniszterelnök és az MDF-vezette kormány az ideológiai kérdésekre koncentrálnak. Az SZDSZ a hozzá nem értés hangsúlyozása mellett viszont kifejezetten (neo)liberális kritikát fogalmazott meg. Tölgyessy Péter hibás elképzelésnek nevezte azt, hogy a kormány gazdaságpolitikája az állam újraelosztó szerepére fókuszál. Az SZDSZ inkább az állami elvonások csökkentésében látta a gazdaság élénkítésének lehetőségét.¹²¹ A liberális tábor részéről a gazdaságpolitika kritikájának másik eleme a privatizáció lassú megvalósulására, valamint a folyamat során a politikai érdekek érvényesülésre vonatkozott.

Mindkét liberális párt megfogalmazta, hogy a rendszerváltás utáni években rosszabbodott a gazdaság helyzete,¹²² az első kormányzati ciklus pedig a gazdaság szempontjából „elvesztett időszaknak” tekinthető,¹²³ megoldásként egyetértettek abban, hogy egy pragmatikus, realitásokhoz igazodó gazdaságpolitika szükséges. Gazdaságpolitikájuknak közös eleme volt a privatizáció felgyorsításának valamint a beruházások ösztönzésének szükségessége, ugyanakkor ennek megvalósítása kapcsán a két párt eltérő módon fogalmazott. Az SZDSZ – már programjuk címében is¹²⁴ – a liberális gazdaságpolitika mellett köteleződött el, az állam szerepének minimálisra szorításáról beszélt,¹²⁵ így például a ’94-es választási kampányban az állami kiadások csökkentését, a kormányzati apparátus minimalizálását hangsúlyozták.¹²⁶ A Fidesz bár kezdetben hasonló politikát fogalmazott meg, a kampányidőszakban meghirdette a „gazdasági félfordulat” programját, melynek lényege Orbán Viktor szerint „a vállalkozások és a gazdaság élénkítése még azon az áron is, ha az államadósság növekszik”¹²⁷, azaz az SZDSZ által hirdetett gazdaságpolitikától eltérően a Fidesz a be-

¹²⁰ Ungár Klára szerint „a gazdasági válsághelyzetből való kilábalás elképzelhetetlen a lakosságot érintő megszorító intézkedések nélkül. Ezzel szemben a kormánypártok választási kampányuk során erről nem tájékoztatták a lakosságot.” Keddi ülésnap (7. rész) 1990. július 10. MTI; Tölgyessy Péter ugyanerről: „úgy tűnik, újra csak arról van szó, hogy valami távoli célokért kívánják a magyar lakosságot megsarcolni a kényszerintézkedésekkel.” SZDSZ-sajtótájékoztató (1. rész) 1990. július 3. MTI.; ¹²⁰ Varga Mihály a ’93-as költségvetés vitájában: alapvetően hibás az a kormányzati elképzelés, mely 1993-at a gazdasági növekedés évének tekinti. A valóság az, hogy a legoptimálisabb esetben is csak stagnálásra lehet számítani.” Fiatal Demokraták Országos Tanácsa - sajtótájékoztató 1992. november 8. MTI

¹²¹ Szabaddemokrata politikai fórum Nyíregyházán 1992. október 3. MTI

¹²² Varga Mihály: „Mi úgy ítéljük meg, hogy a gazdaság súlyosabb helyzetben van, mint 1990-ben, az MDF-kormány felállásakor” A Fidesz új gazdasági programja 1993. február 14. MTI

¹²³ Orbán Viktor: A jelenlegi kabinet számlájára írható viszont az, hogy elvesztegetett két évet, s kapcsolódó intézkedéseinek semmi köze nincs a gazdaságpolitikához. Gazdaságpolitikai programot hirdetett a Fidesz (Orbán Viktor) (3. rész) 1992. október 22. MTI. Kuncze Gábor: „Az ország három és fél éve tévúton jár, és a szabaddemokraták be fogják bizonyítani, hogy van más, van jobb út, amely nem hátra, hanem előre vezet.” SZDSZ-születésnap - Kuncze Gábor (2. rész) 1993. november 12. MTI

¹²⁴ „A liberális megoldás”

¹²⁵ Soós Károly Attila: „az SZDSZ elképzelései a liberális filozófián alapulnak, ami bizalommal van az egyénnel szemben, a szerződéses szabadságra törekszik, és minimálisra kívánja szorítani az állam szerepét.” Az SZDSZ válságkezelő programjáról (2. rész) 1991. július 11.

¹²⁶ Kuncze Gábor az SZDSZ gazdasági elképzeléseiről 1994. április 6. MTI

¹²⁷ Orbán Viktor a Közgazdasági Egyetemen 1993. október 14. MTI

ruházások ösztönzését a költségvetési hiány és az államadósság növekedésének kockázata mellett is elképzelhetőnek tartotta.

Határon túli magyarok és kisebbségek

A határon túli magyarok ügyét az SZDSZ és a Fidesz is a szívéen viselte, az első ciklusban kormánykritikájuk egyik közös eleme volt, hogy a kormánypártok nem képviselik megfelelően a határon túliak érdekeit. Az ügyben folytatott kommunikációjuk azonban rávilágít arra, hogy a két párt már ebben az időszakban is eltérő módon közelítette meg a kérdést.

A Fidesz határokon túli magyarokkal kapcsolatos politikájának rendező elve a „liberális” és a „nemzeti” összeegyeztetése volt. Orbán Viktor a Fidesz 1992-es nagygyűlésén kijelentette, „csak olyan liberális pártok érdemlik meg, hogy talpon maradjanak, amelyek képesek választ adni arra a kihívásra, amelyet a határon túli magyarok iránti felelősség jelent.”¹²⁸ Németh Zsolt ugyanezt úgy fogalmazta meg, hogy „a Fidesz nem hajlandó besorolni egy olyan gondolkodásmódba, amely úgy gondolja, hogy a "liberalizmus" és a "nemzeti" kérdés - az egymást kizárja.”¹²⁹ A Fidesz ennek megfelelően intenzív kapcsolatra törekedett a különböző határon túli magyarokat képviselő szervezetekkel. Úgy vélték, a kisebbségben élő magyarság érdekeit, céljait ezen szervezetek jogosultak meghatározni, a magyarországi politikai erőknek pedig támogatniuk kell törekvéseiket.¹³⁰

A határon túliak ügyében a Fidesz kommunikációjában többször megjelent a pragmatizmus diskurzusa. Az említett nagygyűlésen Orbán Viktor hangsúlyozta, „ezen a téren csak pragmatikus - mégpedig a határon túli magyarság véleményén alapuló - megközelítés szükséges.”, egy konferencia kapcsán pedig kiemelte, „minden olyan üggyel foglalkozó rendezvénynek „amely a nemzetiségi, kérdéssel nem az érzelmek szintjén foglalkozik, hanem megoldásokat keres, s az intézményekről, jogi megoldásokról vitatkozik”¹³¹ jótékony hatása van.

A Magyarországon élő kisebbségek ügye a Fidesz esetében részben alárendelődött a határon túli magyarság ügyének, mint mondták a megfelelő kisebbségi törvény a határon túliak szempontjából is fontos, mivel „jó példával” szolgál a szomszédos országok számára.¹³² Az SZDSZ politikájában ezzel szemben a határon túli magyarság ügye a kisebbségi ügyek része volt. Podkóniczky István, a párt külügyi bizottságának vezetőjének megfogalmazásában „Egy nemzetiségi gond nemzeti hovatartozástól

¹²⁸ Fidesz nagygyűlés 1992. október 9. MTI

¹²⁹ „Úgy gondoljuk, hogy lehetséges egy nemzeti elkötelezettséggel, a határon túli magyarság iránti elkötelezettséggel, vagy a pozitív nemzeti hagyományok iránti tisztelettel - liberális politikát folytatni. nemzeti nem egyenlő nacionalizmussal, ezért nem zárja ki a kettő egymást. Németh Zsolt a Fidesz-image-ről, jellegéről 1993. szeptember 30. MTI

¹³⁰ Fodor Gábor szerint a Fidesz abban tud „... nekik elsősorban segíteni, hogy ők maguk fogalmazzák meg, hogy mit akarnak, és ők maguk harcolják ki azt, amit el kell érniük az adott országban, ahol élnek. Ez a legfontosabb.” Fodor Gábor a Fidesz kisebbségi politikájáról 1993. augusztus 10. MTI

¹³¹ Göncz Árpád a kisebbségi kérdésről, 1992. április 3. MTI

¹³² „...jó példával előállni a saját nemzetiségi politikánkban, ez kell és kívánatos mindig.” 1993. augusztus 10. MTI

függetlenül is megoldható, és így az összes többi nemzetiségre is érvényes. A kisebbségi érdekek úgyis semlegesek.”¹³³ A párt szerint a határon túli magyarság helyzetének javítása elsősorban a megfelelő szomszédságpolitikával lehetséges. Ebből adódóan az SZDSZ elítélte minden határrevízióra való utalást, hangsúlyozta, hogy nyilvánvalóvá kell tenni, hogy az ország nem törekszik a határok megváltoztatására.¹³⁴ Ugyanebből a megfontolásból a párt politikusai többször hangsúlyozták, hogy a nacionalista megnyilvánulások kifejezetten ártanak a határon túli magyarság helyzetének.

A szabaddemokraták már az első kormányzati ciklusban kinyilvánították, hogy a kisebbségben élő magyarság helyzetét is javító szomszédságpolitika egyik legfontosabb elemének a szomszédos országokkal kötött kétoldalú szerződéseket tartanák¹³⁵, így kormányra kerülésükkor támogatták az alapszerződések megkötését. Az alapszerződések kapcsán ezzel szemben a Fidesz számos kritikát megfogalmazott, bírálta a kormányt amiatt, hogy a szerződések nem védik megfelelően a határon túli magyarokat valamint amiatt, hogy utóbbiak szervezeteit nem vonták be megfelelően a döntéshozatalba.

Állam és egyház szétválasztása

Az állam és egyház szétválasztásának kérdése különösen a rendszerváltást követő években volt meghatározó ügye a liberális közönségnek. Kommunikációjukban az egyházakhoz való viszony kapcsán ideológiai jellegű és pragmatikusabb, gazdasági jellegű érvek is megjelentek. A liberális pártok hangsúlyozták a lelkiismereti szabadság fontosságát, amelynek véleményük szerint fontos vonása, hogy a vallásos és ateista polgárok esetében is érvényesülnie kell. A lelkiismereti szabadság részének tekintették az állam ideológiai semlegességét: „a társadalmi ellenőrzés alá került állam nem hordozhat világnézeti elkötelezettséget, hiszen polgárai gondolkodásukban sokfélék és jogilag egyenlők.”¹³⁶ Pető Iván pedig azt is szerencsétlennek tartotta, hogy egyházi és állami ünnepek egy időpontra esnek.¹³⁷ Az ideológiai semlegesség egyik szimbolikus ügye az iskolai hitoktatásról szóló vita volt, amelyben a Fidesz és az SZDSZ a fakultatív, órarenden kívüli hittanórák mellett foglalt állást.¹³⁸

Az állam és egyház szétválasztásának kérdéséhez szorosan kapcsolódott az egyházak finanszírozásának illetve kárpótlásának ügye. Az egyházi tulajdon teljes reprivat-

¹³³ Az SZDSZ küldöttsége - Pozsonyban 1992. február 28. MTI

¹³⁴ Lásd például Szabó Miklós trianoni emlékmű helyreállításával kapcsolatos vitában: „Az emlékművet helyreállítani akarók ártanak a határokon kívül élő magyarságnak, nehezítik a szomszéd népek és a magyarság közeledését, a legterméketlenebb sérelmi indulatok szításával mérgezik a hazai légkört, politikai hisztériát keltenek. SZDSZ sajtótájékoztató, 1990. szeptember 7. MTI

¹³⁵ Magyar Bálint: „...a környező államokkal kétoldalú szerződésekben kellene rendezni kölcsönösen a hazánk, illetve a határainkon kívül élő nemzeti kisebbségek helyzetét, jogait - egyéni és kollektív jogait.” A trianoni békeszerződés évfordulója 1990. június 4. MTI

¹³⁶ Parlamenti sajtótájékoztatók - Fidesz, MSZP (1. rész) 1991. május 21.

¹³⁷ „...kívánatos lenne, hogy állami intézmények működése ne fonódjon össze egyik egyházzal sem, hiszen Magyarország vallási ügyben heterogén ország. Ezért nem tartja szerencsésnek, például a katolikus ünnep egybeesését állami ünneppel, vagy bizonyos katonai ceremóniakon a csapatzászló megáldását.” SZDSZ gyűlés Szombathelyen - Pető Iván (2. rész) 1991. május 4.

¹³⁸ Az SZDSZ és a Fidesz közös nagygyűlése (2. rész) 1990. szeptember 23. MTI

tizációját mind a Fidesz, mind az SZDSZ ellenezte, ami miatt a kormánypártok gyakran egyházellenességgel vádolták a két pártot. A liberálisok érvelése szerint a kárpótlás kérdését nem lehet pusztán ideológiai-történelmi alapon megközelíteni, mivel az komoly terheket ró a költségvetésre, és feszültséget teremt az egyházak és az önkormányzatok között.¹³⁹ A finanszírozás kapcsán elvetettek minden olyan megoldást, ami az egyházak költségvetési támogatását irányozta elő, ebben az esetben azonban nem a költségvetési terheket hangsúlyozták, hanem azt, hogy az egyházak kiszolgáltatottá válnak az államnak és a mindenkori politikának.¹⁴⁰

A katolikus egyház bírálata főként a pápalátogatás idején lángolt fel, a *Magyar Narancs* még egy különszámot is megjelentetett ebből az alkalomból. Orbán Viktor a pápalátogatást diplomáciai – és nem pedig egyházi vagy vallási – eseménynek tekintette, és kritikát fogalmazott meg a látogatás finanszírozásában vállalt állami szerep miatt.¹⁴¹ A keresztény tanítások bírálata gyakran összekapcsolódott a demokratikus szabadságjogokért folytatott küzdelemmel, például az abortuszkérdés kapcsán.

Fodor Gábor sokszor megnyilvánult a kérdésben, még Fideszes korában. Például az egyházi kárpótlás kapcsán: „Szét kellene választani egymástól az államot és az egyházat, mivel a társadalmi ellenőrzés alá került állam nem hordozhat világnézeti elkötelezettséget, hiszen polgárai gondolkodásukban sokfélék és jogilag egyenlők.”¹⁴² „Egyházak nélkül nincs modern Magyarország, mert szükség van olyan közösségekre, amelyek tükröt tartanak a társadalmi változásoknak, jelzik a feszültségeket, és felemelik szavukat a kárvallottakért, a faji és vallási ellenségek megszüntetése-ért” a függetlenségük, gazdasági önállóságuk szükséges.¹⁴³ „A fideszesek közül sokan vallásosak, és nem az egyházi iskolák és oktatás ellen, hanem csak az állam és az egyház világos szétválasztása mellett foglalnak állást”.¹⁴⁴ Olyan társadalmat kell megteremteni, ahol „mindenki maga választhatja meg az azonosságát és senkire sem erőltetnek rá állami szinten, hatalmi szóval semmiféle vallást, ideológiát vagy hovatartozást” – mondta Fodor Gábor a Fidesz békenagygyűlésén a fővárosban.¹⁴⁵

A kampányidőszak, majd a kormányváltás után a Fidesz és az SZDSZ egyházakkal kapcsolatos álláspontja távolodni kezdett egymástól. A Fidesz gyakran használt diskurzusává az üggyel kapcsolatban a vallás, mint „a legszemélyesebb közügy” vált.

1994-es Vallás és Szabadság című programjuk kapcsán Orbán Viktor elmondta, a vallás szabad gyakorlását közösségi kérdésnek tekintik, és „az egyházaknak van létjogosultságuk politikai kérdések erkölcsi megítélésében”, ennek határát pedig egyedül

¹³⁹ Fodor Gábor szerint „az egyházi tulajdonba vagy kezelésbe adott ingatlanok és intézmények fenntartása kiszámíthatatlan tételekkel terhelné meg a költségvetést.” (Az Országgyűlés keddi munkanapja (4. rész) 1991. május 14.) Míg Németh Zsolt (Fidesz) szerint „szét kell választani az államot és az egyházakat, meg kell akadályozni az önkormányzatok kifosztását”, Az Országgyűlés keddi munkanapja (2. rész) 1991. május 21. MTI.

¹⁴⁰ lásd Az Országgyűlés keddi munkanapja (2. rész) 1991. május 21. MTI és Parlamenti sajtótájékoztatók - Fidesz, MSZP (1. rész) 1991. május 21. MTI

¹⁴¹ Vélemények a pápalátogatásról 3. rész 1991. augusztus 1. MTI

¹⁴² Parlamenti sajtótájékoztatók, 1991. 05. 21, MTI

¹⁴³ A Fidesz egyházpolitikája, 1992. 02. 09. MTI

¹⁴⁴ A Fidesz sajtótájékoztatója, 1993. 02. 11. MTI

¹⁴⁵ 1991.11.03. MTI

a pártpolitikai elköteleződés jelentheti.¹⁴⁶ Később megfogalmazták, hogy az állam és egyház szétválasztása szerint az egyházak autonómiáját kell hangsúlyozni.¹⁴⁷ Az állam és egyház viszonyának kapcsán a Fidesz az MSZP-SZDSZ kormány egyik fő kritikusaként vált. Bírálták például Fodor Gábor megjegyzését, miszerint „a katolikus egyház anyagilag és szakmailag egyaránt felkészületlen a tulajdonába visszakerülő ingatlanok működtetésére”, ami Pokorni Zoltán szerint Fejti György 1988-as szavaihoz hasonlított, miszerint „a nép éretlen (volt) a demokráciára”.¹⁴⁸ Emellett rendszeresen kifogásolták az egyházaknak jutott költségvetési források nagyságát, valamint a finanszírozás átalakítását (a személyi jövedelemadó 1% bevezetését).

DISKURZUSOK

A Fidesz autonómia diskurzusa

Az SZDSZ-szel való együttműködésük okán a Fideszt a rendszerváltás időszakában rendszeresen az SZDSZ „kistestvérének”, nem hivatalos ifjúsági szervezetének minősítették, így a párt első éveiben meghatározóvá vált az „autonómia” diskurzusa, azaz annak hangsúlyozása, hogy a Fidesz nem egyenlő az SZDSZ-szel, hanem önálló politikai szereplő. Orbán Viktor a már az első választások előtt hangsúlyozta, hogy el kell felejtetni azt a pártról kialakult képet, miszerint „a Fidesz egy olyan faltörő kos, amely mások számára töri az utat. Szó sincs erről. A Fidesz ugyanolyan önálló, mint bármely másik ellenzéki szervezet Magyarországon.”¹⁴⁹ A Fidesz autonómia diskurzusának fontos eleme volt a párt rendszerváltásban betöltött szerepe, az hogy „berobbant a politikai életbe”, és aktív alakítója volt az átmenetnek.

Fodor Gábor szerint a Fidesz a négyigényes népszavazás után döntött úgy, hogy markánsabban is meg kell különböztetnie magát a szabaddemokratákról, mivel „az alapértékeket tekintve a két szervezet igen közel áll egymáshoz, politikai, gazdasági programjában, politizálási stílusában azonban jelentős eltérések is vannak”. A Fidesz úgy is gondolhatta, hogy a későbbiekben azokra a szavazókra is számíthatnak, „akik esetleg nem szimpatizálnak az SZDSZ-szel.”¹⁵⁰ A másik oldalról, Fodorhoz hasonló módon Tamás Gáspár Miklós is a két párt közötti stílusbeli különbségekre hívta fel a figyelmet. Mint mondta, 1990 végére „mindenki számára nyilvánvaló: a Fidesz egy külön, önálló párt, semmiképpen nem tekinthető az SZDSZ ifjúsági szervezetének. Ez megmutatkozik abban is, hogy egyre érezhetőbb a különbség a szabad demokraták és a fiatal demokraták politikai stílusa között.”¹⁵¹

Professzionális politizálás

¹⁴⁶ Kerekasztal vita az egyház és a társadalom szerepéről (2.rész) 1994. február 19.

¹⁴⁷ OGY (8. rész) - alkotmánykonceptió 1996. május 23.

¹⁴⁸ OGY (6. rész) - napirend előtt 1997. május 26.

¹⁴⁹ A Fidesz választási nagygyűlése Zircen 1990. február 13. MTI

¹⁵⁰ A Fidesz sajtótájékoztatója 1990. március 23. MTI

¹⁵¹ Megkezdődött az SZDSZ Ifjúsági Szervezetének közgyűlése 1990. október 20. MTI

Az önálló politikai szereplőként való megjelenés mellett a Fidesz számára fontossá vált annak hangsúlyozása, hogy a szervezet valódi politikai pártként működik, Fodor Gábor megfogalmazásában „szervezettebbé, pártszerű tömörüléssé... nagykorúvá vált”.¹⁵² Kövér László már a Fidesz 1990. decemberi kongresszusán arról beszélt, hogy „a Fideszben lezárult egy korszak, a mozgalmi politizálás korszaka, s ezek után kezdetét veheti a profi politizálás időszaka.”¹⁵³ Ez azért is lényeges, mert az SZDSZ szemmel láthatólag nem pártként sem akart felhagyni a mozgalmi típusú politizálással, a Demokratikus Charta ennek is volt a megtestesülése.

Az első parlamenti ciklusban a Fidesz célja a „kormányképes alternatívaként”¹⁵⁴ való megjelenés volt, melynek eszköze volt például a saját programjavaslatok kidolgozása és a parlamentben folyó aktív munka. Orbán Viktor 1993-ban, a párt program-előkészítéssel is foglalkozó áprilisi kongresszusán beszélt először arról, hogy „a Fidesz felkészült a kormányzásra.”¹⁵⁵ a kongresszus által elfogadott nyilatkozat pedig kimondta, „A Fidesz vállalja a kormányzás felelősségét.”¹⁵⁶ A kongresszuson elfogadott szervezeti átalakítások kapcsán ugyanakkor az értékelések szerint a párt végleg feladta mozgalmi jellegét, és szervezett politikai párttá vált.

A 'Mucsa'-metafora és a Horthy-analógia

A *Beszélő* egyik első legális számban Tamás Gáspár Miklós azt írta a '90-es választások tétjéről, hogy „ha nem az SZDSZ győz, megjósolhatjuk, hogy itt nem lesz jogainak birtokában lévő ellenzék, tehát nem lesz demokratikus kormány sem. (...) „Mucsa és félelem – vagy szabad demokrata többség. Nincs harmadik út.”¹⁵⁷ Bár Tamás Gáspár Miklós írását a legtöbben, így például Kis János¹⁵⁸ is túlzónak, feleslegesen fenyegetőnek minősítette, a Mucsa hírhedt metaforája lett az SZDSZ nemzet- és magyarellenességének, tehát bizonyos körben az SZDSZ-szel szembeni szemiotikai erőforrássá vált.

A Mucsa-metafora szorosan kapcsolódott a liberális táboron belül főként az SZDSZ által használt, a kormány és a Horthy-rendszer közötti analógián alapuló diskurzushoz. Az analógia használói gyakran a nemzeti ügyekre, a magyar történelemre, tradíciókra való kormánypárti hivatkozásokat a restaurációs szándék bizonyítékának értékelték. A Horthy-rendszerrel való párhuzam vádja több esemény kapcsán is felmerült az első kormányzati ciklus során, így például a Szűcs (2010) által is felidézett címervita idején, amelyben a liberális képviselők egy része a koronás címer legiti-

¹⁵² A FIDESZ III. kongresszusa, 1990. június 2. MTI

¹⁵³ Fidesz kongresszus (1. rész) 1990. december 8. MTI

¹⁵⁴ Orbán Viktor: „A saját arcunk, a saját alternatívák fölmutatása az, ami elsődleges szempont volt számunkra az elmúlt másfél évben, és szerintem a következő egy évben is erre kell törekednünk.” Interjú Orbán Viktorral - 2. folyt. 1991. október 18. valamint „A Fidesz arra törekszik, hogy megtartsa eddigi népszerűségét, kormányképes alternatíva legyen.” A Fidesz legyen kormányképes alternatíva - regionális küldöttértekezlet Szolnokon 1992. február 2.

¹⁵⁵ Fidesz-kongresszus - sajtótájékoztató 1993. április 17. MTI

¹⁵⁶ Fidesz kongresszusi programnyilatkozata 1993. április 18. MTI

¹⁵⁷ Tamás Gáspár Miklós: Új reform kor, vagy új Horthy-korszak. 1990. Március 24.

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/valogat-as-a-beszelo-1990-es-evfolyamabol>

¹⁵⁸ Új reformkor vagy...? Beszélő, 1990. április 6.

mista-horthysta üzenetét hangsúlyozták, míg más képviselők, így például Tellér Gyula elvetették, hogy ilyen jelentéstartalmak kapcsolódnának a szimbólumhoz, a Fidesz frakciója pedig képviselőik szabad belátására bízta, hogy hogyan szavaznak a kérdésben. A Horthy-analógia részét képezte az a diskurzus is, miszerint a kormány nyitott a radikális megnyilvánulások felé, az MDF igyekszik integrálni a szélsőségesebb politikai erőket is, és ezért nem ítéli el határozottan például Csurka István megnyilvánulásait. A diskurzus szorosan kapcsolódott a demokráciaféltes ügyéhez, ébrentartására pedig számos esemény és ügy szolgált, így például a taxisblokád nyomán történő rendőri intézkedés, a sajtószabadság, illetve a médiaszabályozás ügye, az állam és az egyház szétválasztásának kérdése például a pápalátogatás kapcsán. A Horthy-korszak restaurációjának politikai alternatíváját, mint a Mucsa-metafora mutatja, a diskurzus szerint a „valódi demokráciát”, azaz a liberális értékeket képviselő politikai erők jelentették.

Pragmatizmus vs. ideológia

A korszak első felében – főleg Antall József miniszterelnöksége alatt – a pragmatizmus és az ideológiai politizálás szembeállítása jellemző diskurzus volt a liberális közönség pártjainál. A diskurzus használata különösen a Fideszre volt jellemző, így például Orbán Viktor gyakran hangsúlyozta, hogy az MDF ideológiai csatározásokat folytat, melyek helyett inkább a gazdaság rendbe tételével illetve szakmai kérdésekkel kellene foglalkoznia. Orbán szerint az MDF ideológiai alapon kötött koalíciót (ezért vette be a kormányba a Kiszgazda Pártot is), ezzel szemben a Fidesz program alapján tenne ilyet: „Antall Józsefet az 1990-es kormányalakítás során ásatag ideológiai szempontok vezették. Koalíciós partnereit ideológiai vonzalmak alapján, vélt történelmi rokonságra alapozva választotta ki, nem pedig aszerint, hogy kik alkalmasak a kormány előtt álló gyakorlati feladatok megoldására.”¹⁵⁹ „Tartok az olyan politikusoktól, akik (...) pozíciójukat (...) valamiféle küldetésnek tekintik (...). Az ilyen politikusokból hiányzik mindenféle pragmatizmus. A Fidesz politikai kultúrája (...) egészen más, nevezetesen: mi leginkább polgári szerződésnek tartjuk politikai tevékenységünket.”¹⁶⁰ Orbán a Fideszt a kormánypártokkal szemben egyértelműen a pragmatizmus képviselőjének tartotta, és a kormánypártok gazdaságpolitikai hibáit is a realista-pragmatista helyzetértékelés hiányának tulajdonította.

Az SZDSZ szintén kritikus volt a kormány ideológiai alapú politizálásával szemben, és a „gyakorlati módszereket”¹⁶¹ üdvözölte volna, a hangsúly azonban az ideológia elítélésén volt. Míg a jelen problémáira fókuszáló gyakorlatias politikával kezelni lehetett volna az átmenet nehézségeit, az ideológiai alapú politizálás, a múltba révedés a kormánypolitika káros következményei mellett az „úri világ” restaurálásának kísérleteit is jelentette az SZDSZ szemében. A pragmatizmus végül hosszú távon a Fidesz metaforájaként maradt fenn.

¹⁵⁹ Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszéd, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 85. oldal

¹⁶⁰ uo. 77-78. oldal

¹⁶¹ Tölgyessy Péter az SZDSZ ajkai politikai fórumán 1991. október 27.

A polgár mint metafora

A polgár-diskurzus a korszak vége felé, 1995-től vált meghatározóvá a liberális tábor-tól távolodó Fidesz kommunikációjában. Orbán Viktor az ekkor formálódó ellenzéki összefogást nevezte polgári szövetségnek, és egyre gyakrabban használta a *polgár*, *polgárosodás*, *polgári Magyarország* kifejezéseket. A polgárosodás gyakran összekapcsolódott a középosztály megteremtésének, és megerősítésének a gondolatával. Egy '96-os interjúban Orbán négy féle polgárságot különített el: az egyik a nemzeti polgárság, mely nemzeti elkötelezettséggel bír, közösségben gondolkodik, fontos számára hazája boldogulása. A második a világpolgári gondolkodású burzsoázia, a harmadik a kádári nómenklatúrából kinőtt burzsoázia, a negyedik pedig a most növekvő nemzedékből kialakuló új polgárság. A kérdés szerinte az, hogy az új polgárság a nemzeti polgárság útját választja-e, vagy a másik két burzsoáziához kapcsolódik-e.¹⁶²

A diskurzus részeként a Fidesz '95-ös kongresszusán a párt neve kiegészült: Fidesz - Magyar Polgári Párt. Szintén ezen a kongresszuson fogadták el „A polgári Magyarországért” című programnyilatkozatot, amely kimondta, hogy „A Fidesz szabadelvű, polgári párt. (...) kezdetektől fogva az egyének és közösségek anyagi, szellemi és erkölcsi kiteljesedésének programját, vagyis a polgárosodás, az új Magyarország megteremtésének programját hirdeti.”

CSATORNÁK

Parlament

Sajtótájékoztatók

Pártkongresszusok, OT ülések

Sajtócsatornák: 168 óra, ÉS, Magyar Narancs, Beszélő, Magyar Hírlap. Esti Hírlap

Fiataloknak szóló rendezvények és helyszínek (Fidesz) Narancs Fesztivál, Narancs Filmnapok

Narancs Alapítvány, Narancs klubok

Magyar Hírlap

¹⁶² Orbán Viktor (2006): 20 év. Beszédék, írások, interjúk 1986-2006. Heti Válasz Kiadó, 139-140. oldal

1968-tól politikai napilapként létező Magyar Hírlap a rendszerváltás utáni időszakban a liberális politikai tábor egyik legfontosabb csatornája volt. Amellett, hogy rendszeresen megszólaltatta az ide kötődő fontosabb politikusokat és politikához kötődő szereplőket – SZDSZ-ből többször nyilatkozott a lapnak például Kis János, Tölgyessy Péter, Haraszi Miklós, Pető Iván, Mécs Imre, Hack Péter, Tamás Gáspár Miklós, Magyar Bálint, Kuncze Gábor, a Fideszből Kövér László, Szájer József, Orbán Viktor, Fodor Gábor, más politikai szereplők közül Zwack Péter, Göncz Árpád, Hankiss Elemér, Debreczeni József – rendszeresen közölt publicisztikákat, elsősorban az SZDSZ-hez kötődő politikai szereplőktől.¹⁶³ A rendszerváltást követő időszakban a lap meghatározó politikai diskurzusa a demokrácia sérülékenységéről, a demokráciaféltésről szólt, amelyhez több ügy és egyéb diskurzus kapcsolódott. Az első kiemelhető ügy a médiaügy volt, amelyben a lap nyíltan állást foglalt a kormánnyal szemben. Ennek egyik fontos példája volt az 1990. júliusában megjelent „Kormánypárti vélemények a sajtóról” című nyilatkozatválogatás, amelynek felvezetésében a szerzők az olvasókra bízák a döntést: „igaz-e a kép, amely ezekből az álláspontokból kikeveredik? Avagy nincsen szó semmi másról, mint arról, hogy az egész sajtót a hatalom szolgálatába állítsák.”¹⁶⁴ A lapban meghatározó diskurzus volt a kormány gazdaságpolitikai teljesítményének kritikája, a gazdasági helyzet romlásának rendszerváltást veszélyeztető hatása: „általában jól mennek a dolgaink, csak konkrétan mennek rosszul”¹⁶⁵, „az MDF elhanyagolta a gazdasági rendszerváltást”¹⁶⁶, „a nem értelmiségi rétegeket nem a liberális értékek romlása érdekli”.¹⁶⁷ A lapban a kormánykritika másik fő alapja az antidemokratikus tendenciák megjelenése, több szerző szerint a kormánypártok is hibásak abban, hogy az elítélendő jobboldali szélsőségek megjelentek a magyar közéletben: „lötyög rajtunk a demokrácia”¹⁶⁸, „populista demagógok”¹⁶⁹, „A többiek igazodtak hozzá” (*Csurkához*)¹⁷⁰, „Az MDF a hajdanvolt MSZMP igazi örököse”¹⁷¹, „képzelt centrum”¹⁷², „Csurka nem az első, csak a legkirekesztőbb, legszókimondóbb”.¹⁷³

A kormányváltás után a Magyar Hírlapban továbbra is találkozhatunk a kormánykritikával, amely elsősorban a romló gazdasági helyzethez és életszínvonalhoz kötődött: „esztelen pocskolás”¹⁷⁴, Bokros-csomag kapcsán: „a balkanizálódás veszélye”¹⁷⁵, „A makrogazdasági mutatók romlásának megállítását azonban rövidtávon

¹⁶³ Például: Tamás Gáspár Miklós sorozata a liberalizmusról (Magyar Hírlap, 1990. május), Pető Iván: Biztonság és biztonságérzet, Magyar Hírlap, 1993.05.07, Haraszi Miklós: Kommunizálás, Magyar Hírlap, 1994.05.06, Török Ferenc: Egy törvényjavaslat sötét pontjai, Magyar Hírlap, 1995.02.23.

¹⁶⁴ Kormánypárti vélemények a sajtóról (Magyar Hírlap, 1990.07.26); Hasonló témájú cikkek például: Moldova György: Hankiss-Hankuss, Magyar Hírlap, 1992.08.17, Hankiss Elemér: Médiumháború, Magyar Hírlap, 1993.10.25.

¹⁶⁵ Szále László: A mérleg nyelve, Magyar Hírlap, 1991.05.25.

¹⁶⁶ Ágh Attila: Kupa-mérkőzés, Magyar Hírlap, 1991.07.01.

¹⁶⁷ G. Márkus György: Liberalizmus és egyenlőség, Magyar Hírlap, 1992.12.17.

¹⁶⁸ Stépán Balázs: A pesszimizmus görccse, Magyar Hírlap, 1991.01.07.

¹⁶⁹ Hegyi Gyula: Nemzet és küldetés, Magyar Hírlap, 1991.03.15.

¹⁷⁰ Gádor Iván: Unják a politikát, Magyar Hírlap, 1991.08.13.

¹⁷¹ Ágh Attila: Az igazi örökös, Magyar Hírlap, 1992.01.06.

¹⁷² Császár Nagy László: Többször átírt forgatókönyv, Magyar Hírlap, 1993.01.19.

¹⁷³ Sós Vilmos: Csak egy új párt..., Magyar Hírlap, 1992.09.08.

¹⁷⁴ Neumann Ottó: Libasonkát a macskának, Magyar Hírlap, 1995.01.10.

¹⁷⁵ Mádi László: A balkanizálódás veszélye, Magyar Hírlap, 1995.04.07.

aligha érzékeljük.”¹⁷⁶ Meghatározó téma volt emellett a kormánykoalíció belső megosztottsága is.¹⁷⁷ Ugyanakkor megjelent az ellenzék kritikája is, elsősorban arra vonatkozóan, hogy nem keresik a konszenzust a kormánnyal, viszályt szítanak, ami tovább rontja az állampolgárok közérzetét: „a közhangulat belefáradt a pártviszályokba”,¹⁷⁸ „a magyar társadalomfejlődés és az érintett hosszú távú érdekeit egyaránt az szolgálná a legjobban, ha mindkét fél kapna a választóktól egy afféle makarencői pofont”¹⁷⁹, Torgyán fűt-fát ígér¹⁸⁰.

A fenti szereplők megszólaltatása valamint a saját diskurzusok használata mellett érdemes megemlíteni, hogy a lap rendszeresen készítetett és közölt a Medián és a Szonda Ipsos által lefolytatott közvélemény-kutatásokat.¹⁸¹

Kurír

A Kurír 1990. július 2.-án indult, egy könnyed stílusú, ugyanakkor a társadalom eseményeit széles spektrumban bemutató bulvárlap volt. A szokásos bulvártematika mellett politikával is foglalkozott. A lap stílusát a harsány hangvétel és a szójátékok használata jellemezte (például: Habsburger, Poptimista, Torka-Csurgyán). Ritkán-ünnepélyes és komoly pillanatokban- a minőségi sajtóhoz hasonló stílust közvetített, például Göncz Árpád köztársasági elnök 1992. október 23.-án történő kifütyülését egy határozott cikkben ítélte el az újság és nagy tisztelettel emlékezett meg Antall József 1993 decemberében bekövetkezett haláláról. A működése során e periódus alatt a nagy vitákat generáló politikai eseményekről közvetített. Példának okáért ilyen volt a taxisblokád, a Csurka-dolgozat és a Bokros-csomag. A liberális és baloldali politikusok mellett, számos alkalommal foglalkoztak a hivatalban lévő miniszterelnökkel, Csurka Istvánnal és Torgyán Józseffel, főleg azoknak a mérsékelt politizálástól távolálló nézetei miatt.

Az újság vasárnap is megjelent és 1990-1992 között a reggeli mellett egy délutáni változat is létezett, amely 1992 októbere és 1993 februárja között Esti Kurír néven folytatódtott. Az újság főszerkesztője mind a nyolc év során Szűcs Gábor volt. A Kurír többszöri tulajdonosváltást élt meg, végül a Postabank tulajdonába került, azonban a botrányai miatt 1998 októberében felfüggesztette a Kurír támogatását, és ennek következtében a Kurír megszűnt. (idézetek)

Magyar Narancs

¹⁷⁶ Tevan Imre: Lement a láz, Magyar Hírlap, 1995.08.08.

¹⁷⁷ Ilyen cikk volt például Mészáros Tamás írása, amiben a szerző arról beszél, hogy „Horn és Pető kerülgetik egymást”, miközben „Boross Péter nevet a markában”. Magyar Hírlap, 1994.10.24.

¹⁷⁸ Várkonyi Tibor: Keszegsors, Magyar Hírlap, 1994.09.14.

¹⁷⁹ Kozák Márton: Az önkormányzati választások tétje, Magyar Hírlap, 1994.12.09

¹⁸⁰ Stépán Balázs: Fűt, fát, Magyar Hírlap, 1996.03.16.

¹⁸¹ Például: 1990.04.09. a pártok népszerűségéről, 1991.11.27. a lehetséges SZDSZ-elnökök lakosság körében mért népszerűségéről, 1991.12.13. a költségvetés felosztásáról, 1993.05.07 a pártok népszerűségéről, 1993.12.03. „Pártok és kötődések”, 1994.01.03. hangulatjelentés, 1994.02.23. Antall-kormány tevékenységének megítélése, 1995.06.19. köztársasági elnökjelöltekről.

A Magyar Narancs 1989 őszén jelent meg először, a radikális és az akkor még liberális beállítottságú Fideszhez közel álló fiatalok lapjaként. A névválasztás és a kezdetben közös iroda miatt¹⁸² sokáig a Fidesz lapjaként tartották számon, holott útjaik 1990 nyarától különváltak. 1992-ig a lapot kéthetente, utána hetente adták ki. Az első szerkesztőbizottság tagjai: Bojár Iván András, Bozóki András, Hegedűs István, Lovas Zoltán, Nagy Gábor, Novák Zsófia, Vágvölgyi B. András és Vig Mónika voltak. Az első főszerkesztő Bojár Iván András volt, majd 1991 nyarától Vágvölgyi B. András lett. A lap stílusára a szókimondás, radikalizmus, ironia és csípős humor volt a jellemző. Elsősorban nem pártpolitikai célokért kívánt működni, hanem új szint, új stílust igyekezett bevezetni a közéletbe, ugyanakkor gyakran bírálta az Antall-kormányt.

A Magyar Narancs több, a liberálisok számára fontos üggyel foglalkozott kiemelten, például a pápalátogatásra különszám jelent meg.

Beszélő

A *Beszélőt* először 1981-ben, szamizdatként adták ki. Szerzői és szerkesztői közt volt a későbbi SZDSZ több meghatározó politikusa, például Kis János, Kőszeg Ferenc, Haraszti Miklós, Solt Ottilia, Tamás Gáspár Miklós, Bauer Tamás, Pető Iván, Magyar Bálint, és a szamizdatok illegális nyomtatását és terjesztését szervező Demszky Gábor.¹⁸³ Kezdetben negyedévente jelent meg, főszerkesztője nem volt, a vezető politikai elemzéseit Kis János írta. A rendszerváltás után már legálisan, 1989 és 1996 között hetilapként, később havi-kéthavi rendszerességgel jelent meg. 1996-ig hetilapként, utána folyóiratként jelent meg, 1996-ban kilenc, 1997-ben tizenkét számmal.

A *Beszélő* első hivatalos főszerkesztője Kőszeg Ferenc volt. A szamizdat kiadványt ténylegesen vezető Kis János a hetilapnál a szerkesztőbizottság elnöke volt, a kezdeti időszakban pedig rendszeresen publikált, a lap napi működésébe azonban nem folyt bele. 1990 őszén egy SZDSZ kampánygyűlésről szóló tudósítás miatt szakított a lappal, neve kikerült az impressumból és nem publikált többet. A lap szerkesztői a későbbiekben több más szabaddemokrata politikussal is konfliktusba kerültek, így például a Szabadelvű Platform szervezőivel, amikor '91-ben kiadták a platform véletlenül hozzájuk került, még nem nyilvános alapító dokumentumát.¹⁸⁴ A *Beszélő* szempontjából legmeghatározóbb konfliktusnak a szerkesztők visszaemlékezésükben a

¹⁸² A wikipedia szerint „a FideszHírek bedöglött” ahelyett hozták létre.

¹⁸³ A kiadvány szerzői közül a korai időszakban sokan használtak álnevet, néhányukról még a szerkesztőtársak sem tudták kicsoda: Pető Iván (Ada Pál), Bauer Tamás (Csonka Dénes), Rainer M. János (Fényes Elek), Szalai Erzsébet (Kovács Eszter), Lengyel László (Magyar László), Bokros Lajos (Rikárdó Dávid)..

¹⁸⁴ A *Beszélőben* rendszeresen publikáló Szabó Miklós 1991-ben egy cikksorozattal jelent meg az SZDSZ elnökválasztása kapcsán. A sorozat második részét tartalmazó lemez helyett azonban véletlenül egy másikat, a platform alapító dokumentumának tervezetét tartalmazót adott át a platform alakulásáról nem értesülő szerkesztőknek. A hiba kiderülése után a főszerkesztő a platform kérése ellenére nem tartotta vissza a már kinyomtatott lapok megjelenését. F.Havas Gábor-Solt Ottilia (1995): Memorett. A Déri Miksa utca 10. titkos története. 7. évfolyam, 29. szám

Bauer Tamással kiobbant vitát tartják, mely után a rendszeres szerző Bauer nem publikált többet a lapban, és példáját más szerzők is követték.¹⁸⁵

A konfliktusok hatására a *Beszélő* és szerkesztői marginalizálódtak az SZDSZ és a liberális tábor párthoz kötődő részének körében.¹⁸⁶ Míg a lap 1990-ben 30 ezer eladott példánnyal rendelkezett, ez a szám '95-re körülbelül tizedére csökkent, a forráshiány pedig a lap megszűnésével fenyegetett. Végül a *Beszélő* több megszakítással 1996-tól folyóiratként jelent meg. Míg a hetilapként működő *Beszélő* elsősorban az aktuális eseményekre reflektált, a folyóirattá válás után a hosszabb, aktuális ügyekhez csak részben kapcsolódó elméleti cikkek, viták jellemezték.

Fiatalokat célzó rendezvények

A fiatalos jelleget igyekeztek kifejezetten a fiatalokat célzó rendezvényekkel is hangsúlyozni, például 1990. március 23-án, a Sportcsarnokban „rendszerházi házibulit” rendeztek, melyen a Fidesz vezérkara együtt énekelt a színpadon a korabeli sztárokkal: Ákossal, Vikidál Gyulával és a Bikinivel.¹⁸⁷

EGYÉB MODALITÁSOK

Humor

A közösség mindkét pártjára, és egyes sajtótermékeire is jellemző volt a humor, esetenként a szójátékok alkalmazása. Például a Fidesz 1990-es 'csókos' plakátja és szlogenjei „Légy ott!”, a Fidesz-kongresszus mottója 1992-ből: „Jöni fog, ha jöni kell egy jobb kor... (mány)”. A sajtótermékek közül a Kurír és a Magyar Narancs képviselte ezt az irányt.

Stílusok

- > liberális értelmiségi stílus (SZDSZ)
- > Professzionális stílus (Fidesz)

Alternatív kultúra

- > popzene, rendszerváltó házibuli

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ „Van egy lap. Szeretem. Hatalmas örökséget hordozott – marginális szamizdatlapból egy nagy párt keltetőjévé vált. (...)Van egy lap. Gyűlölöm. Hatalmas örökséget hordozott, aztán egy nagy párt keltetőjéből marginális lappá vált. A megbántott barátai pedig keresztbe tettek neki. Aztán már nem is tettek keresztbe.” Kószeg Ferenc: Egy lap. *Beszélő*, 1995. július 6.

¹⁸⁷ Az 1990-es választások. http://www.fn.hu/voks_2006/valasztas/20060113/1990_valasztasok/; Kéri: 98: 120.

> alternatív művészek és helyszínek

Nemzetközi kapcsolatok mint erőforrások

>Szimbolikus erőforrások: nemzetközi politikusok meghívása pártrendezvényekre, illetve küldöttségek szomszédos / közeli országokba; Liberális Internacionálé-tagság, Otto von Lambsdorf, Charles Kennedy stb

> Nemzetközi sajtó szimpátiája és támogatása, mint szemiotikai erőforrás

Színek

>A Fidesz kezdetől fogva kék-narancs színkombináció mellett döntött, és a korszakban végig ki is tartott mellette.

>Az SZDSZ első logója viszont a piros-fehér-zöld három madár volt, a nemzetiszín mellett a vizsgált korszakban végig kitartott.